

קונטרס

יוסף חיים

בירורי הלכה
בעניני מועדי חודש תשרי והמסתעף
מתורת מרן רבינו חיים קניבסקי זצוק"ל

יו"ל ערב חג הסוכות תשפ"ז
בעה"י החונן לאדם דעת
על ידי
יוסף ברנר
מודיעין עילית

להערות והארות

יוסף ברנר

קצוה"ח 23

מודיעין עילית

0527149782

יוצא לאור בסיוע

ובן לע"ה הרד"ג ר' אברהם ב"ר שמשון אליהו זצ"ל

סדר ועיבוד ע"י:

ע"י. רוט הקלרה ועיבוד

052-7156581

מוזרים מולכים לאברים ובני ישיבות

תוכן הענינים

א	בעניין מי ששכח יעלה ויבוא בראש חודש וחול המועד וכבר התפלל מוסף ...	סימן א
ב	בענין מי שעומד לפניו או מוסף או מנחה	סימן ב
ג	כשעומד לפניו מנחה והלל	סימן ג
ד	שאלות המצויות בשבתות וימים טובים שמוציאים שני ספרי תורה	סימן ד
	שלא להניח ברזל על הספר תורה / להניח סימן על הספר תורה / הנחת הטס כשכבר לא נצרך היום / לגלול הספר תורה כדי למנוע חשש שיתבלבלו / ביום שיש שני ספרי תורה והוציאו רק אחד וכבר פתחו / ביום שקוראים רק בס"ת אחד והוציאו ס"ת שלא הכינו אותו לקריאה	
ה	הוצאת בן חז"ל בקידוש והבדלה ביום טוב שני	סימן ה
ו	בעניין השלמת הבדלה	סימן ו
ז	בעניין השלמת הבדלה של מוצאי ראש השנה	סימן ז
	עצה שיצא ידי הבדלה על ידי אשתו	
ח	בעניין להניח לולב ואתרוג מתחת למיטה	סימן ח
ט	בענין לכבד אביו או הרב באתרוג המהודר	סימן ט
	לא	

דברים אחדים

ישתבח הבורא ויתהלל היוצר ששם חלקי מיושבי בית המדרש, וזיכני לאחר הסתלק מו"ר מרן רשכבה"ג בעל הדרך אמונה זצוק"ל, להצטרף יחד עם עוד רבנים תלמידי מרן זצוק"ל, לשאת ולתת בתורתו, ובימי חמישי אני מוסר שיעורים הנקראים "יוסף חיים" – בירורי הלכה מתורת מרן רבינו שר התורה זצוק"ל, במסגרת "קו דרך אמונה", והנה בעת אשר התאספנו בבית מרן זצוק"ל, לאחר כלות השנה לפטירתו, בראשות בנו חביבו הגאון הגדול רבי יצחק שאול שליט"א, הזכרתי את מה שכותב מרן זצוק"ל בספרו ארחות יושר פרק ט"ו – כבוד רבו ות"ח לאחר שמעתיק את מימרות חז"ל בענין זה, וז"ל: וצריך ביאור למה החמירו כ"כ בכבוד רבו, אבל הענין הוא, כי כל התורה אנו מקובלין דור מפי דור עד מרע"ה וכמו שמנה הרמב"ם בהקדמתו מ' דורות ממש רבינו עד רב אשי, וכן הלאה כל דור מוסר לדור שלאחריו, וכמו שאמרו בספרי סוף פרשת האזינו, אשר תצום את בניכם וגו', אמר להם צריך אני להחזיק לכם טובה שתקיימו את התורה אחרי אף אתם צריכים להחזיק טובה לבניכם שיקיימו את התורה אחרים, מעשה שבא רבנו מלודקיא, ונכנס ר' יוסי בר' יהודה ור"א בן יהודה וישבו לפניו, אמר להם קרבו לכאן, צריך אני להחזיק טובה לכם, שתקיימו התורה אחרי אף אתם צריכים להחזיק טובה לבניכם שיקיימו את התורה אחרים, משה גדול הוא, ואילו לא באו אחרים לא היתה תורתו שוה, אנו על אחת כמה וכמה, לכך נאמר אשר תצום וכו', וכן התורה נמסרת מדור לדור וכמו ששנינו (ריש אבות) משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו' וכן בכל דור ודור כל רב לתלמידיו, ואילו לא סמכו על רבם היתה כל התורה בטילה, וכמו שאמר הלל לאותו הגר (שבת ל"א א') שאמר לו תורה שבכתב אני מאמינך ושבע"פ אני מאמינך, גירני ע"מ שתלמדני תורה שבכתב, גייריה הלל, יומא קמא א"ל א"ב ג"ד למחר אפיך ליה, א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי א"ל לאו עלי ידי קא סמכת, דעל פה נמי סמוך עלי, וכל זה במי שמכבד את רבו ומאמינו ומקבל ממנו אבל אם מזלזל ברבו א"כ לא יאמינו שום דבר, וכל דבר יפקפק אולי אינו כן וא"כ יבטל כל התורה כמו שהיה הענין בצדוקים וקראים שלא האמינו בתורה שבע"פ והלכו לדראון, ולכן הקפידו חז"ל כ"כ על כבוד רבו, עכ"ל.

ובודאי מרן זצוק"ל מחזיק טובה במה שאנו זוכים, לשאת ולתת בדברי תורתו, ומוסיפים לו חיים, והגם שאין אני ראוי ליקרא "תלמיד" למרן זצוק"ל, אך בס"ד זכיתי לידבק בו עוד מנעורי, בהלכה והנהגה, וכל זה ע"י אאמו"ר הגאון רבי יחזקאל שליט"א שחינכני לכך, אשר הוא עצמו ניתן לומר לא זו בכל פסיעה מדרכיו והליכותיו ללא מרן זצוק"ל. יעזור השי"ת שבאמת נזכה שלא ניכשל בדבר הלכה, ויהיה לתועלת.

והנה מלבד שיעורים שבועיים אלו זוכה אני בס"ד למסור שיעור יומי בקו דרך אמונה בספר שונה הלכות למרן זצוק"ל

וזאת למודעי כי כל מקום שהוזכר מרן זצוק"ל בסתם, הכונה, למרן בעל דרך אמונה רבינו חיים קניבסקי זצוק"ל.

אשא עיני אל ההרים – ההורים שיחי: אאמו"ר הגאון רבי יחזקאל שליט"א ואמי מורתי תחי' שהנחוני בדרך ה' ללמוד תורת ה' ולידבק ברבותינו ובפרט במרן זצוק"ל.
וכן מו"ח הגאון רבי שלמה פרויליך שליט"א עם חמותי תחי' שטורחים ומסייעים בעדינו ברוחניות וגשמיות.

יעזרם השי"ת שיאריכו ימים ושנים, בטוב ובנעימים, ונחת מכל הצאצאים.

מנשים באהל תבורך, רעיתי חוה אסתר תחי' אשר טורחת בכל עוז למעני ולמען ילדינו ומסירה כל עול, כדי שנוכל לעמול ולהתיגע בתורה, יעזרינו השי"ת שנזכה להמשיך ביתר שאת ביגיעת התורה, ונרווה נחת דקדושה מהחתן והכלה שיחי' וכן כל יוצאי חלצינו הי"ו.

אבי"ר

בירורי הלכה

יוסף חיים

מועדי חודש תשרי

סימן א'

בעניין מי ששכח יעלה ויבוא בראש חודש וחול המועד וכבר התפלל מוסף

לראש, אך בזה כתב במור וקציעה שיתנה שאם אינו חייב הוא מתפלל בתורת נדבה". והיינו שהשונה הלכות הביא רק את הדעה שצריך לחזור² ומה שכתב במור וקציעה שיתנה.

ונשאל מרן זצוק"ל בספר שיח מרדכי סימן א' הערה ט"ז (ויעוין באישי ישראל תשובה שכ"ד) במי ששכח יעלה ויבוא בשבת ראש חודש בשחרית והתפלל כבר מוסף עם אתה יצרת דהיינו שהזכיר גם כן ראש חודש האם יחזור על שחרית כי הרי בשבת ויום טוב אי אפשר להתפלל נדבה³ ואם כן לא יוכל להתנות שאם אינו חייב הוא מתפלל בתורת נדבה. והשיב לו שכיוון דמעיקר הדין דינו לחזור ולהתפלל יחזור ויתפלל בלי תנאי דרק כשיש לו אפשרות להתנות אומרים לו להתנות לחוש לדעה שאינו חוזר, אך כשאי אפשר להתנות יש לנהוג כעיקר הדין שחוזר. וכן כתב בקונטרס הזיכרונות סימן כ"ב אות י' "מי ששכח יעלה ויבוא בשחרית והתפלל מוסף

השולחן ערוך בסימן תכ"ב סעיף א' אומר שהשוכח יעלה ויבוא בשחרית ומנחה בראש חודש חוזר. ובמשנה ברורה סעיף קטן ד' כותב, כתב הכנסת הגדולה דדווקא בשנזכר קודם שהתפלל מוסף, אבל אם לא נזכר עד שהתפלל מוסף יצא בדיעבד במה שהזכיר קדושת היום בתפילת מוסף ואין צריך לחזור ולהתפלל שחרית.

וכמו דמקילינן בזה בסימן קכ"ו סעיף ג' בשליח ציבור לכתחילה יש להקל בזה על כל פנים ביחיד בדיעבד. והעתיקו במגן אברהם שם בסעיף קטן ג'.¹ אבל בשיורי ברכה בשם הרשב"א כתב דביחיד לעולם חוזר ואפילו כבר התפלל מוסף. וכן הסכים בספר מור וקציעה אלא דכתב דמכל מקום משום ספק יתנה דאם אינו חייב מתפלל הוא בתורת נדבה. **ובשונה** הלכות סוף דין ד' כותב לגבי מי ששכח יעלה ויבוא בשחרית "ואפילו אם לא נזכר עד אחר שהתפלל מוסף חוזר

¹ וכך היא גם כן דעת הדרך החיים הלכות שמונה עשרה אות פ"ג וכן דעת שולחן ערוך הרב סימן קכ"ו סעיף ג' דלא חמיר דיעבד דיחיד מלכתחילה דרבים (היינו מה שמבואר בסימן קכ"ו סעיף ג' לגבי ש"ץ).

² הנה בהרבה מקומות כשיש במשנה ברורה דיעה אחת ואחר כך יש עוד דיעה וכותב המשנה ברורה בלשון "אבל" השונה הלכות מביא רק את הדיעה שנכתב עליה **אבל** וכן כתב בספר שיח מרדכי סימן א' אות ה' בשם הגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצוק"ל.

³ וכמו שמצינו בסימן ק"ח סעיף קטן ל"ו לגבי מי ששכח יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש שחל בערב שבת ובשבת כבר אינו ראש חודש [וכן בהושענא רבה כששכח יעלה ויבוא במנחה (בן איש חי פרשת משפטים שנה א')] ונזכר רק בליל שבת ומכיוון שיש מחלוקת בין תוספות בשם ר"י לחכמי פרוניצא האם הוא יכול להשלים בערבית וצריך להתנות בנדבה, בשבת ויום טוב שאי אפשר להתנות אינו חוזר.

חוזר ועיין משנה ברורה סימן תכ"ב סעיף קטן ד'."

אך יש להעיר שבדעת נוטה חלק א' עמוד שמ"ט נשאל מרן זצוק"ל שבביאור הלכה (סימן ק"ח סעיף א' ד"ה טעה) מביא שהפרי מגדים מסתפק באחד שהוא ספק התפלל [דהיינו מי שאינו זוכר אם התפלל שחרית וכבר עבר זמנה] האם יש לו תשלומין [במנחה] דייתכן ותשלומין זה רק כשודאי לא התפלל ולא כשספק אם התפלל.

ואם כן יש לעיין במי שהתפלל שחרית של ראש חודש ושכח יעלה ויבוא וכבר התפלל מוסף ונזכר רק לאחר שעבר זמן של שחרית האם ישלים במנחה דהרי מבואר במשנה ברורה דזה כספק ולכן טוב להתנות כשחוזר ומתפלל. והשיב בזה "אפשר דספיקא דדינא עדיף", והיינו שבזה יש תשלומין. ובהערה 250 העיר העורך שליט"א דייתכן לומר להפך דבספק התפלל שהוא ספק במעשה, יש לו חזקת חיוב שעדיין לא התפלל מה שאין כן בספק פלוגתא שלא שייך בזה חזקת חיוב.

אמנם כל זה אם באמת דין זה היה נשאר מוכרע (כספק של ר"י וחכמי פרובינצא) היה לדון בדבר, אך לאחר שכבר נתבאר שההכרעה לדינא כהדיעה שחוזר והתנאי זה רק לרווחא דמילתא, אם כן בלאו הכי אין זה נחשב כספק התפלל אלא כודאי לא התפלל ולכן ישלים ככהאי גוונא במנחה.

ובאמת בבן איש חי פרשת ויקרא שנה שנייה אות י"ג כתב שאם לא אמר יעלה ויבוא וכבר התפלל מוסף לא יחזור אחר תפילת מוסף אלא יתפלל מנחה שתיים לתשלומין. ובפסקי תשובות סימן תכ"ב הערה 70 מעיר שכוונת הבן איש חי כשעבר זמן תפילה ואי

אפשר כבר להתפלל שחרית. אך באור לציון (חלק ב' פרק ז' אות ל"ז וחלק ג' פרק ב' אות ב') מצדד דבכל גוונא יש לחכות למנחה לתשלומין יעויין שם ויש לעיין.

והנה בסידורים שלפנינו כל אחד כתב בדין זה דין אחר: בסידור תפילת כל פה שדרכו להביא דינים על פי דרך החיים כתב שאין חוזר.

וכן כתב בסידור מקור הברכה ובית תפילה ולא כתבו המקור וייתכן כהדרך החיים או כשולחן ערוך הגר"ז יעויין בהערה למטה או כהגמגן אברהם.

בסידור תפילת יוסף שהוא על פי פסקי המשנה ברורה הביא את דברי המשנה ברורה כלשונם ולא הכריע.

בסידור אור חדש (ספרי אור החיים) כתב "אם שכח יעלה ויבוא בשחרית וכבר התפלל מוסף נחלקו האחרונים אם חוזר ומתפלל שחרית וטוב שיחזור והתפלל ויתנה שאם אינו חייב הרי הוא מתפלל בתורת נדבה (משנה ברורה תכ"ב סעיף קטן ד')". ולשון זאת גם כן אינה מכריעה שיש לחזור ולהתפלל.

בסידור וילנא שדרכו להביא ההלכות על פי המשנה ברורה ומעשה רב כתב "חזן ששכח יעלה ויבוא בשחרית והתפלל מוסף ונזכר שלא אמר יעלה ויבוא לכתחילה יש להקל ואינו צריך לחזור משום טירחא דציבורא מכיוון שבמוסף הזכיר קדושת היום אבל יחיד חוזר להתפלל שחרית אפילו אם התפלל מוסף רק צריך הוא להתנות שאם אינו חייב לחזור מתפלל הוא בתורת נדבה". הנה לשון זאת "רק צריך להתנות" מעוררת הנידון לגבי שבת קודש שאי אפשר להתנות ואם היה כתוב רק טוב להתנות היה יותר מבורר שבשבת יחזור אף על פי שלא שייך תנאי.

בשביל התשלומין" ולשון זאת נראה יותר כמו שהובא לעיל מאור לציון בדעת הבן איש חי.

והנה לשיטות שאינו חוזר דלא גרע דיעבד דיחיד מלכתחילה דרבים והיינו שש"ץ שטעה אינו חוזר, אם כן אף על פי שבמגן אברהם בשם כנסת הגדולה כתב זה על ראש חודש נראה שהוא הדין בחול המועד דגם בזה ש"ץ שטעה אינו חוזר (יעוין שם בפרי מגדים). וכן כתב במשנה ראשונה על המשנה ברורה.

בסידור המסודר לחג הסוכות מהדורת תשפ"ו כתב שלא יחזור ובמהדורת תשפ"ז תיקן וכתב "שכח יעלה ויבוא בשחרית והתפלל מוסף יחזור ויתפלל שחרית"⁴ (ויתנה שאם יצא ידי חובה במוסף תהיה זו תפילת נדבה).

בסידור בית תפילה עדות המזרח שנכתב על פי הגאון רבי יעקב הלל שליט"א על פי פסקי הבן איש חי כתב "ואם שכח יעלה ויבוא בשחרית והתפלל מוסף לא יחזור עוד להתפלל שחרית אלא יתפלל מנחה שתיים

⁴ הסוגריים במקור וייתכן שבזה יבורר שבשבת קודש יחזור אף על פי שאין תנאי ויעוין בשונה הלכות דלעיל שלא כתב "וטוב להתנות" אלא הביא את המור וקציעה שיתנה אלא שהבאנו שמרן זצוק"ל ענה למעשה שבשבת קודש יחזור בלי תנאי.

סימן ב'

בענין מי שעומד לפניו או מוסף או מנחה

ותפילת שמונה עשרה כבר התפלל. אבל אם בלילה גם כן ראש חודש, לכולי עלמא יתפלל, דהא ירויה שיאמר יעלה ויבוא גם כן, כן כותב המגן אברהם והסכימו עמו האחרונים, עד כאן דבריו.

והנה יש לעיין במי שלא התפלל מוסף בשבת ראש חודש עד שהגיע סמוך לשקיעה, וכן לא התפלל עדיין מנחה, ויש עליו להתפלל מנחה ומוסף, ויש שהות בדיוק לשניהם. ומבואר בסימן רפו סעיף ד שבכהאי גוונא מוטל עליו להתפלל מנחה תחילה ואחר כך מוסף. וכך באמת הוא עשה, אלא ששכח לומר יעלה ויבוא במנחה, וכעת נשאר לו זמן או לחזור שוב על מנחה או להתפלל מוסף.

והנה בפשטות יש לומר דתליא במה שכתב שם המשנה ברורה סעיף קטן יג, דאם הוא סמוך לערב ואין לו שהות להתפלל גם מנחה וגם מוסף, שכתב המגן אברהם שיתפלל מוסף, משום דמנחה יש לו תשלומין בערבית, מה שאין כן במוסף. והדגול מרבבה חולק עליו מהירושלמי שמפורש להיפך, וכן הקשה עליו בספר בית מאיר, ובחידושי רבי עקיבא איגר מיישבו בדוחק, עד כאן.

ואם כן גם כן כאן יש לומר דתליא בפלוגתא זו. אולם, אחר שהבאנו את פלוגתת חכמי פרובינצא עם תוספות בשם ר"י, לכאורה לחכמי פרובינצא בוודאי הוי אותו הדין, דהא סברי שהיה כלא התפלל כלל. אך לתוספות שסבירא להו שאין לזה תשלומין, ורגילים

בשולחן ערוך סימן ק"ח סעיף יא כותב, טעה במנחה של שבת והתפלל שמונה עשרה ולא הזכיר של שבת, מתפלל במוצאי שבת שתיים ואינו מבדיל בשנייה, ויתפלל אותה בתורת נדבה ואינו צריך לחדש בה דבר. והוא הדין אם לא הזכיר יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש, ע"כ.

ובמשנה ברורה סעיף קטן לב מבאר דברי השולחן ערוך שיש מחלוקת בין תוספות בשם ר"י לחכמי פרובינצא במי ששכח ולא הזכיר של שבת במנחה.

דתוספות בשם ר"י סבירא להו שאין צריך לחזור ולהתפלל, דהא כבר התפלל שמונה עשרה, רק ששכח של שבת, וכשישלים ויתפלל שמונה עשרה ולא יזכיר של שבת, מה ירוויח בזה התשלומין, וחכמי פרובינצא סבירא להו שמה שהתפלל שמונה עשרה בלא שבת הוי כאילו לא התפלל כלל, כיוון שלא עשה כדין. ולכן הכריעו הפוסקים שיחזור להתפלל בתורת נדבה ואין צריך לחדש, כיוון שיש סברא שצריך לחזור ולהתפלל מצד הדין, אין חידוש גדול מזה, עד כאן דבריו.

ובסעיף קטן לד על מה שכתב השולחן ערוך והוא הדין אם לא הזכיר יעלה ויבוא במנחה של ראש חודש, רצה לומר שנכון גם כן להתפלל בערבית תפילה שניה להשלמה ובתורת נדבה, והיינו גם כן מטעם הנ"ל, מפני שאינו מרוויח כלום בתפילה זו, שהרי יעלה ויבוא לא יאמר עכשיו שכבר עבר ראש חודש,

מיירי כשלא יוכל להשלים את המנחה בלילה, כגון שהוא אונן שלא יוכל להתפלל מנחה בלילה, או במי שהוא מזיד ולא אנוס שאם לא יתפלל עכשיו לא יוכל להשלים בלילה. ולכן כותב המשנה ברורה שזה דוחק דזה מקרים שאינם מצויים.

אך לכאורה רבי עקיבא איגר היה יכול לומר מקרה יותר מצוי, כגון ששכח יעלה ויבוא במנחה דר"ח ובערבית כבר אינו ר"ח שאינו יכול להשלים בלילה אליבא דתוספות. (ומה שמשלימים בנדבה זה רק שחוששים לחכמי פרוכניצא). ומלבד זאת משכחת לה כשראש חודש חל בערב שבת וכן יום אחרון דחול המועד שבליילה זה יום טוב ואינו יכול להתנות, ואם כן אינו משלים בלילה.

אך באמת אי נימא הכי, אם כן יהיה מוכח מהירושלמי כתוספות, ולכן לא אמר כן רבי עקיבא איגר. ובגוף הדין ייתכן דליכא נפקא מינה להלכה למעשה מחמת הסברא של התשלומין, דבשונה הלכות דין ד כותב "אם הוא סמוך לערב ואין לו שהות להתפלל שתיהן, משמע בירושלמי שמכל מקום יתפלל מנחה אף על גב שלא יהיה למוסף תשלומין, ויש חולקים". ונראה מדבריו שהעיקר כהדגול מרבבה כיוון שכך משמע בירושלמי.

וכוונתו במה שכתב משמע ולא כתב כהמשנה ברורה מפורש בירושלמי, כיוון שבאמת רבי עקיבא איגר מיישב בדוחק. ומכיוון שזה דוחק אם כן העיקר כהשיטה שמתפלל מנחה. ומה שכתב "שיש חולקים" כיוון שיש פה שיטה אחרת, והמשנה ברורה לא כתב "אבל".

הלומדים להסביר, (יעוין בקהילות יעקב ברכות סימן טז), שתוספות סברי שזה רק הזכרה ולכן אי אפשר להשלים אותה.

ואם כן יש לעיין האם על ידי כן יש להעדיף את המנחה מהמוסף כדי שלא יפסיד את ההזכרה גם כן או שאף על פי שאין תשלומין להזכרה, מכל מקום הא המנחה עצמה כבר התפלל, מה שאין כן מוסף שלא התפלל כלל ולגוף התפילה אין תשלומין.

וכל זה במקרה שראש חודש זה רק יום אחד, ואם כן לא יוכל להשלים בלילה את ההזכרה.

אך יש לדון עוד כשראש חודש הוא גם למחרת, שבכהאי גוונא לכולי עלמא יש תשלומין למנחה בערבית. דיתכן שבכהאי גוונא גם הדגול מרבבה יודה שעדיף מוסף, דלתוספות כבר יצא ידי תפילה אף על פי שלא הזכיר יעלה ויבוא, ואת חיסרון ההזכרה יוכל להשלים בלילה, וצריך עיון. והנה לפי מה דנקט מרן זצוק"ל בשם החזון איש, (יעוין בקונטרס הזכרונות סימן ח אות כז ובהערות שם), שהשוכח יעלה ויבוא אין תפילתו הראשונה ממש כמאן דליתא [אף לחכמי פרוכניצא], אם כן יותר יש להסתפק ולומר דבכי האי גוונא שרק שכח יעלה ויבוא יודה הדגול מרבבה שיש להעדיף מוסף, דהא תפילת מנחה הוא כבר התפלל ורק מפסיד ההזכרה.

אך יש להעיר דהנה במשנה ברורה הנ"ל כותב שהדגול מרבבה חולק על המגן אברהם וסובר דאף מי שאין לו שהות למוסף ומנחה יתפלל מנחה, כיוון שבירושלמי מפורש כן, ובחידושי רבי עקיבא איגר מיישב בדוחק. והיינו שרבי עקיבא איגר אומר שהירושלמי

אומנם אכתי ישאר לדון כנ"ל דכיוון שחסר עדיף מוסף ולא מנחה, ובזה לא איירי פה רק הזכרה, אם כן בכי האי גוונא הירושלמי, וצריך עיון לדינא¹.

¹ שו"ר בדעת נוטה החדש שיצא לאור בימים אלו שנשאל שם מי שיש לו אפשרות להתפלל או מוסף של ר"ה או מוסף מה עדיף, והשיב דמוסף עדיף כיון שלמנחה יש תשלומין, והעיר העורך הרה"ג ר' שאול קסלר מהשונה הלכות הנ"ל דמשמע דמנחה עדיף.

סימן ג'

כשעומד לפניו מנחה והלל

ובימים שגומרים בהם את ההלל שהלל הוא חיוב, יקרא את ההלל דלהלל אין תשלומין ולמנחה יש תשלומין. וכדמצינו לגבי מוסף ומנחה שהמגן אברהם אומר שכשיש לפניו מוסף או מנחה יתפלל מוסף דלמנחה יש תשלומין. והנה לגבי מוסף ומנחה נראה משונה מהלכות דלעיל שיש להעדיף מנחה ממוסף כמו שכתב הדגול מרבבה דמוכח מהירושלמי. וייתכן שכוונת מרן זצוק"ל להוכיח את סברא זו שיש להעדיף מצווה שאין לה תשלומין למצווה שיש לה תשלומין, אף על פי שכשעומד לפניו שתי התפילות מעדיפים את מנחה ממוסף, וצריך עיון.

והנה אכתי יש לעיין כשיש לפניו הלל ומוסף ואין שהות לשניהם ולשניהם אין תשלומין איזה מהם עדיף וצריך עיון.

עוד יש לעיין בהושענא רבה וכן בראש חודש טבת שחל בערב שבת שיש חיוב הלל שלם מפני חנוכה ושכח יעלה ויבוא במנחה וצריך לחזור ואין שהות למנחה והלל רק לאחד מהם ואי אפשר להשלים התפילה בלילה¹ ויהיה תלוי בספיקות דלעיל לגבי מוסף ומנחה בכהאי גוונא וצריך עיון.

בספר אוצרות ההלל (עמוד ל"ה) מביא ממרן הגר"ק זצוק"ל שאם לא קרא עדיין את ההלל והגיע זמן מנחה, בימים שגומרים את ההלל דהיינו שזה ימים שחייבים בקריאת ההלל, יש להקדים מנחה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. אך בימים שאין גומרים את ההלל דקריאת ההלל היא רק מנהג, יכול להקדים את ההלל ואין בזה חיסרון של תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, כיוון שרק כשיש לפניו שני חיובים יש להקדים את התדיר, מה שאין כן כשיש מנהג וחוב.

והוסיף מרן זצוק"ל שזה כמו בקריאת המגילות בימים טובים דהיינו שיר השירים בפסח ורות בשבועות וקהלת בסוכות, שמקדימים אותם לפני קריאת התורה משום שקריאתם אינה אלא מנהג. מה שאין כן בפורים שקריאת המגילה זה חיוב, מקדימים את קריאת התורה משום תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. אך למעשה עדיף גם כן בראש חודש וכדומה להקדים מנחה.

עוד מביא שם ממרן זצוק"ל (עמוד ל"ו) שאם נשאר לו זמן או למנחה או להלל, אם כן בימים שאין חיוב של הלל יתפלל מנחה אף על פי שלהלל אין תשלומין ולמנחה יש תשלומין בלילה, מכל מקום החיוב עדיף.

¹ כיון שצריך להתפלל בנדבה, וא"א בשויו"ט.

ובאמת יש להעיר דבימים אלו יותר בדאי ליזהר שלא להתפלל מנחה ממש סמוך לשקיעה, שאם ישכח יע"י לא יוכל לחזור, ואין לו תקנה בתשלומין.

סימן ד'

שאלות המצוות בשבתות וימים טובים
שמוציאים שני ספרי תורה

ולבדוק לפני שמוציאים את הספר תורה, הרי יש פעמים שמוציאים שני ספרים והפרשיות סמוכות כגון פרשת שקלים, משפטים - כי תשא או אפילו תרומה - כי תשא ואפילו בראש חודש טבת נשא - פנחס. ואולי שיש אפשרות לסדר בסדר קבוע את מקום הספר תורה לקריאה ראשונה ולקריאה שנייה).

ובאמת צוין שם דכן איתא באגרות משה חלק א' סימן ל"ז שנשאל שם בדבר שהבעל קורא מניח את היד של כסף בתוך הספר תורה במקום סיום קריאת הראשון כדי שהעולה אחריו ימצא את המקום שצריך להתחיל ולא ייכשל בברכה לבטלה כשיטעה על עמוד אחר. וערערו עליו אחדים מהקהל שזה מנהג ביזיון חס ושלום לספר תורה.

ודעת הרב הגאון רבי אברהם בנימין זילברברג מפיטסבורג היתה שזה תיקון גדול. אך האגרות משה אומר שלעניות דעתי אסור לעשות כן. דאסור להניח נביאים על גבי ספר תורה וכל שכן היד שקדושתו קטנה ואף פחות מקדושת בית הכנסת כמפורש ברמ"א סימן קנ"ד סעיף ו'. ואף עכשיו שנוהגים לתלות על הספר תורה לנוי כדכתב המגן אברהם שם סעיף קטן י"ד הוא רק כקדושת תשמישי קדושה שבודאי אסור להניח על הספר תורה. ואין דומה למה שמכסים במטפחת הספר תורה שמונח על השולחן שזה נעשה לכבודו.

שלא להניח ברזל על הספר תורה

בקונטרס מנהגי בית המדרש חזון איש לדרמן (פרק א' אות ט"ו) כתוב שמרן הגר"י קנייבסקי זצ"ל הקפיד שלא יהיה חגורה עם סוגר מברזל לספר תורה, (ומקור הנהגה זו מהגבאי רבי משה כהן שליט"א). ובהערה כ"ב כתוב "נראה הטעם מפני שהספר תורה הוא חיים לעולם והברזל מקצר את ימי האדם". וכיוצא בזה מצינו בכף החיים סימן צ"א אות כ"ט בשם המקובלים שהזהירו שלא לישא עליו שום דבר של ברזל בשעה שמתפלל¹. והנה הקפדה זו היא דווקא בברזל, וכמו שכתוב במזבח לא תניף עליו ברזל שהוא מקצר ימי האדם, אבל כסף או שאר מתכות אין קפידא. והמזבח עצמו החיצון היה מצופה נחושת והפנימי זהב.

להניח סימן על הספר תורה

אך כתוב שם עוד בהערה שהסטייפלר גם לא הסכים שיעשו טס כסף שיהיה כתוב עליו לאיזה קריאה מיועד הספר ולא פירש טעמו. ורבי דוד פרנקל זצ"ל אמר שייתכן שטעמו היה בגלל שזה לא עשוי לכבוד הספר תורה אלא לכבוד הגבאי, שהגבאי לא יתבזה ויוציא את הספר תורה שלא מיועד לקריאה זו. (וקצת קשה שהרי יש הרבה מניינים ולא בכל מניין הגבאי נמצא. ואם משום שיכולים להציץ קצת

¹ ובאמת לפי זה צריך להזהר שלא יהיה עליו חגורה שיש בה אבזם ממכתב או שיש עליו מפתחות.

אבל מכל מקום הרי עתה הוי סתם מקום הנחה ולמה שרי. והגרר"ק (שליט"א) אמר לבני נכדו הרב מתתיהו זאב שליט"א דבמקלו דרועה היינו עבור שימוש ידיה דרועה, אבל מקל דמשמש רק להשגיח על הבהמה לא הוי שליחות יד.

הנה מבואר שאם זה צורך הבהמה מותר גם אם אין צורך עכשיו. אם כן הוא הדין כאן אם זה דבר שהוא צורך הספר תורה מותר להניח עליו גם אם אין צורך עכשיו. אך עדיין לא נתברר להדיא למה הידית נחשבת צורך הספר תורה ולא צורך הגברא.

ואולי מיירי שמראה בה את גוף הקריאה וזה נחשב כצורך. מה שאין כן אצל האגרות משה שרק מניח לעצמו לסימן איפה אוחרים.

ובגוף תירוצו של מרן זצוק"ל מקשה השומר אמת דבשבת נ"ב ע"ב איתא מקל של בהמה של מתכת מקבל טומאה, ופריך בגמרא מאי טעמא, ומפרש רש"י הרי זה צורך הבהמה וכלי של בהמה אינו מקבל טומאה, ומשני הואיל ואדם רודה בהם ומפרש רש"י שמכה ומייסר את הבהמה. ומבואר דאף שהמקל משמש בהנהגת הבהמה מכל מקום זה חשיב צורך אדם ולא הווה ככלי הבהמה שלא מקבל טומאה, וצריך עיון.

והנה אף אי נימא להתיר להשים טס של כסף משום נוי מכל מקום מה שנהוג כיום ששמים איזה טס שבו כתוב "פרשת השבוע" "מפטיר" וכדומה לכאורה זה בוודאי לתיקוני גברא ולא לתיקוני ספר תורה ויש לעיין.

הנחת הטס כשכבר לא נצרך היום

עוד העיר בשומר אמת בדבר הטס שכתוב בו "מפטיר" היכי שרי להניחו כשכבר אינו

ומה שחושש הבעל קורא שמא יטעה ויהיה ברכה לבטלה אינו טעם, דלא כל מה שרוצה אדם לחוש נחשב חשש ולא ראינו לגדולים שחששו לזה. וטעות כזו שיצטרכו לחזור על הברכה היא חשש רחוק. וגם כיוון שביד הקורא או איש אחר להשגיח על זה להראות לעולה מקום הקריאה, אין שייך להתיר אף אם היה חשש גדול, ולחוש שמא יטעה המשגיח בעצמו וודאי שכמעט לא יראה בעולם כזאת.

והאמת נראה שאף אם היה חשש גדול לא היה מותר להניח בתוך הספר תורה שהוא זלזול בעצם ואין זה תיקון בספר תורה עצמו אלא תיקון לגברא שלא ייכשל כשלא יזדהר בעוון ברכה לבטלה, וצדקו המערערים בזה. ואם כן יש לדמות מה שאמר הסטייפלר שלא להניח טס כסף היכא שזה רק לתיקוני גברא.

אך עדיין יש לחלק דכאן מניחים את זה רק על הספר תורה מבחוץ דהיינו על המעיל ולא על הספר תורה עצמו. וכן יש מקום לומר שאם זה מכסף אם כן זה גם כן נוי וכמו היד של כסף שמניחים על הספר תורה.

ובאמת בספר שומר אמת אורח חיים סימן קמ"ג דן בעניין מה שנהוג להניח על גבי הספר תורה את הידית המשמשת לבעל קורא לראות את הכתב. ומביא שבגמרא ב"מ מ"א ע"א איתא, הניח הרועה מקלו ותרמילו עליה הוי שליחות יד דהרועה הווה שומר. ולכאורה מקלו היינו מקל כדי להשגיח על הבהמה והוי מצורכי הבהמה ומכל מקום מבואר שהנחת המקל עליה הוי כרגע שימוש ידיה. ואם כן לכאורה הוא הדין יש לומר לגבי הידית עם אצבע שמניחים על הספר תורה אשר אמנם המטרה היא בשביל לקרוא בספר תורה

צריך בו היום דהיינו לאחר שכבר קראו בו. ונראה שכוונתו להעיר כגון ביום טוב שחל בימות החול שכעת כבר אין צורך בזה להיום אלא רק למחר. אך בשבת זה עדיין נצרך שלא יטעו במנחה. אמנם באמת הערה זו שייכת גם בשבת לאחר שקראו במנחה שגם כן רגילים להניח את הטס של פרשת השבוע. לכאורה אה"נ אין להניח. ובלאו הכי על ידי שבספר תורה השני מונח הטס של המפטיר כבר אין צורך כלל להניח טס נוסף על הספר תורה של פרשת השבוע גם בשחרית. ואולי כשיש הרבה ספרי תורה.

לגלול הספר תורה כדי למנוע חשש שיתבלבלו

והנה באמת יש לדון כשיש חשש שיתבלבלו עם הספרי תורה במנחה האם מותר לגלול לאחר שחרית את הספר תורה של מפטיר לפרשת השבוע כדי שבמנחה איזה ספר תורה שיוציאו יהיה ראוי לקריאה, דמצד אחד יש לומר שהגלילה טרחה שלא לצורך מחמת שכבר היה ספר תורה מוכן. ומצד שני זה גופא שלא יטעו גם כן נחשב צורך היום. ואם באמת ייתכן שישתמשו עם שניהם כגון שיש כמה מניינים לכאורה מותר. ומצינו כעין זה לגבי להדיח את הכוסות בשבת שאף אם כעת יש לו מספיק כוסות מכל מקום כיוון ששתייה אין לה קבע מותר לשטוף הכל, (יעוין סימן שכ"ג סעיף ו' ומשנה ברורה).

אך אכתי יש לומר שכיוון שכל מניין מספיק ספר תורה אחד ואינו צריך לשני ורק על ידי שיש שני ספרי תורה ייתכן שישתמשו בספר תורה זו אולי זה לא נחשב לצורך. אך על כל פנים בעצם הדבר שלא יטעו זה ייחשב כצורך ויש לעיין.

והנה אף אם יסדרו שבועדי שיקראו בספר תורה זו כדי שייחשב לצורך ייתכן שזה הערמה. דשמעתי מהרב הגאון רבי איש קראוס שליט"א ששאל למרן זצוק"ל ביום טוב של פסח לאחר מוסף האם אפשר לומר תשעים פעמים מוריד הטל ומרן זצוק"ל אמר לו שזה מכין. ולכאורה הרי יש בזה תועלת שלא יטעה במנחה. ואמר לי הנ"ל שאולי כיוון שזה רק לפעם אחת ועיקר האמירה הוא בשביל הפעמים הבאות לכן זה נחשב כמכין.

ביום שיש שני ספרי תורה והוציאו רק אחד וכבר פתחו

הנה בביאור הלכה סימן תרפ"ד סעיף ג' איתא לגבי ראש חודש טבת שמוציאים שני ספרים ובתחילה קורין בשל ראש חודש שהוא תדיר ואחר כך קורין בשל חנוכה, ובטעות פתחו את הספר תורה של חנוכה ועדיין לא התחילו לברך גוללים ספר תורה זו וקורין בספר תורה שהוציאו בשביל ראש חודש. ואין פה חשש פגם כיוון שיקראו בספר תורה שגללו לאחר מכן, ואם כן יראו שהוא אינו פסול. ונשאל מרן זצוק"ל בספר אישי ישראל בתשובות שבסוף הספר תשובה ש"צ מה הדין כשהוציאו בטעות רק ספר תורה אחד והיינו של חנוכה ולאחר שפתחו נזכרו שצריכים להוציא גם כן ספר תורה של ראש חודש ולקרוא בו בתחילה.

והשאלה היא האם מותר להוציא את הספר תורה מארון קודש או שיש לגלול את הספר תורה של חנוכה לראש חודש. והשיב שאולי מוטב לגלול את הספר תורה שמונח על השולחן. והיינו שמרן זצוק"ל הסתפק דיייתכן דכל דברי הביאור הלכה שאין פגם כשיקראו בו אחר כך זה דווקא כשכבר הוציאו מארון קודש דאז רואים שהתבלבלו דהרי

לדון שאפילו כשהוציאו שני ספרים ופתחו בתחילה בשל והקרבתם שיש לקרוא בו בתחילה שהוא כל הסיבה שהביאור הלכה אומר בחנוכה שגוללין את של חנוכה וקורין בשל ראש חודש הוא מפני שתדיר קודם. אך כאן אין הסיבה שקורין בספר תורה ראשון משום תדיר ואדרבה והקרבתם הוא יותר תדיר שקורין בו כל ימי החג. וכנראה מקדימים את הספר תורה שיש בו ריבוי קרואים. אם כן כשפתחו כבר את והקרבתם ייתכן שיש לקרות בו דאין מעבירין על המצוות².

ביום שקוראים רק בס"ת אחד והוציאו ס"ת שלא הכינו אותו לקריאה

הנה סיפר לי הרב הגאון רבי אי"ש קראוס שליט"א שפעם אחת היה נראה לבעל קורא בבית הכנסת לדרמן שיש איזה טעות בספר תורה וכבר הוציא אחד המתפללים ספר תורה אחר מהארון קודש. אך עוד קודם שפתחוהו קראו למרן זצוק"ל שיראה אם באמת יש פה בעיה בספר תורה ואמר מרן זצוק"ל שאין פה שום בעיה ואפשר להמשיך בספר תורה זה.

ושאלוהו מה לעשות כעת בספר תורה שהוציאו ואמר שישאירו אותו ויקראו בו למפטיר. וזה כדי שלא יהיה פגם שהוציאוהו והחזירוהו. אמנם זה היה בשבת רגילה ואותו ספר תורה היה מוכן כפי הנראה גם לקריאת אותו פרשה. (ויש לעיין במקום שהוא לא מוכן ועל ידי כך ייגרם טרחה דציבור דיתכן דמה שאמר מרן זצוק"ל זה רק לרווחא דמילתא).

הוציאו עוד ספר תורה. מה שאין כן כשהוציאו רק ספר תורה אחד אף על פי שבסוף יקראו בו מכל מקום יש איזה פגם מסוים דהרי מתחילה לא הוציאו שניים ואף על פי שאחר כך יראו שקורין בו מכל מקום יש פגם מועט.

והנה מצוי הדבר בשבת מברכים כגון פרשת שקלים או פרשת החודש שמוציאים ב' ספרים ורוצים להשאיר ספר תורה לברכת החודש כמו שמובא במשנה ברורה דרשו סימן תי"ז הערה 4 בשם אפרקסתא דעניא שאין לזלזל בזה משום מנהג שנהגו בו אבותינו מעולם. ואף אם יש בזה טרחה דציבורא להמתין עד שיסיימו הציבור את ברכת החודש כתב הגר"ח קנייבסקי (אישי ישראל פרק ל"ט הערה י"ד) שאין לבטל משום כך את מנהג ישראל להחזיק ספר תורה בברכת החודש.

ואם כן לבינתיים המניין הבא לקח ספר תורה אחד ולאחר שפתחו ראו שזה הספר תורה של מפטיר. ויש לדון האם זה דומה למקרה שאמר מרן זצוק"ל שמוטב לגלול דכאן כבר הוציאו את הספר תורה מארון קודש אלא שהוא עדיין לא הגיע לבית הכנסת (שטיבל) שלהם. ולכאורה יש לצדד שכיוון שזה לא מונח לפניו זה כמו שלא הוציאו עדיין מהארון קודש ויצטרכו לגוללו ולא להביא את הספר תורה השני, ויש לעיין.

עוד יש לעיין בחול המועד פסח כהאי גוונא שהביאו רק ספר תורה אחד ופתחו וראו שזה הקריאה של רביעי שהיא והקרבתם ורוצים להביא את הס"ת השני. אמנם באמת שם יש

² ויעיין בשערי אפרים שכתב שאם בדיעבד קראו בספר של והקרבתם ארבעה קרואים שסברו שהוא כחול המועד סוכות שקורין את אותו קריאה ארבע פעמים יקראו אחר כך חמישי בספר תורה השני. אך שם מיירי שכבר קראו ויש לעיין בשלא קראו וכנ"ל, האם באמת יקראו בספר תורה של והקרבתם, והאם יקראו רק קורא אחד בס"ת זה ואחר כך ג' קרואים בספר תורה השני.

עוד סיפר לי הנ"ל שפעם אחת באחת הישיבות הוציאו ספר תורה לקריאת הפרשה, והראש ישיבה ראה שהוציאו ספר תורה אחר ממה שהכין לקריאה, ולא מפני שהספר תורה שהוציאו לא היה גלול לאותו פרשה אלא שהספר תורה שהראש ישיבה הכין לקריאה יש לנדיב יארצייט באותו שבוע והבטיח לו שיקראו באותו שבוע בספר תורה שלו. וטען הראש ישיבה שאין לחשוש לפגם כיוון שאם הוא מקפיד באיזה ספר תורה לקרוא יש פה חשש גזל. ויש לעיין לדינא בזה. אך לפי המעשה הנ"ל עם מרן זצוק"ל אמר הרב הגאון הנ"ל שהיה אפשר לשמור את הספר תורה שהוציאו ויקראו בו למפטיר והכל יבוא על מקומו בשלום.

אמנם באמת כל זה שייך שיש מפטיר דהיינו בשחרית אבל יש לעיין באם קרה מקרים הנ"ל במנחה של שבת או תענית. ובאמת במשנה ברורה דרשו סימן קמ"ד הערה 10 מובא מסידור יעב"ץ שיש בזה דעות כשהוציאו ספר תורה ועדיין לא פתחו האם מותר להחזירו או שיש חשש פגם. ובכף החיים

סעיף קטן י"ג נראה שאין להוציא ספר תורה אחר, וכן כתב בשלמת חיים סימן קמ"ט, ובאגרות משה חלק ב' סימן ל"ז כתב דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ובאשל אברהם מבוטשאטש מובא שאם זה מניין קטן שכולם יודעים את הטעם שהחזירו את הספר תורה אין לחשוש לפגם ומותר להחזיר את הספר תורה.

עוד יש לדון במה שאמר מרן זצוק"ל לשמור את הספר תורה למפטיר דבביאור הלכה סימן רפ"ב מביא מהרעק"א בשם הפרח שושן שאומר שבשבת של ארבע פרשיות אין קורין לקטן. משמע שאפילו אם יודע לקרוא מילה במילה מתוך הכתב.

ושמעת שיש אומרים שהטעם הוא מכיוון שכל הסיבה שאפשר לקרוא לקטן למפטיר דמעיקר הדין קטן עולה למניין שבעה ובפרט אצלנו שהמפטיר הוא חוץ למניין שבעה. אבל כשזה קריאה מיוחדת בספר תורה אחר שזה נראה כקריאה מיוחדת של ספר תורה זה אין לקרוא לקטן. ולפי זה יש לעיין בקריאת מפטיר של שבת רגילה שאמנם אין זה קריאה חדשה אך זה בספר תורה אחר וצריך עיון.

סימן ה'

הוצאת בן חו"ל בקידוש והבדלה ביום טוב שני

חיובים לקדש ולהבדיל בעצמו. ובהערות על קונטרס הזיכרונות הערה 56 הובא תשובה מכתב יד של רבינו שכותב בזה הלשון, שמעתי בשם מרן שאין יוצאין וצריך עיון.

ובספר יום טוב שני כהלכתו פרק ח סעיף טו כותב ששמע ממרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שבן ארץ ישראל יכול להוציא את בן חו"ל, ואפילו אם לא כיוון בן ארץ ישראל להוציא ידיו חובת הבדלה המוטלת עליו גם מחמת יום טוב שני, יצא. מכיוון ששניהם חייבים בהבדלה, ואצל שניהם ההבדלה היא באותו נוסח. וכן הורה מרן הקה"י זצ"ל להלכה ולמעשה.

אך מהגאון רבי משה סולובייצק זצ"ל מציריך שמעתי ששלח שליח² לשאול את פי מרן החזון איש זצ"ל, וענה לו שמסתבר שאינו יכול לצאת ידי חובה בהבדלה של בן ארץ ישראל.

עוד כותב שם שכיזא בזה הובא מהגרש"ז אויערבאך בספר הליכות ביתה סימן טו סעיף טו והערה לט, שהמברך ברכת הנהנין על היין יכול להוציא גם למי שעדיין לא קידש (כגון בשבת שחרית שהבעל כבר קידש בבית

¹הנה בקונטרס הזיכרונות סימן כ"ה אות כ' כותב מרן זצוק"ל, שמעתי בשם מרן שיום טוב שחל ביום שישי אין בן ארץ ישראל שמבדיל במוצאי שבת יכול להוציא בן חוץ לארץ בהבדלה, כיוון שבן חוץ לארץ חייב להבדיל גם משום יום טוב ובן ארץ ישראל אין מבדיל אלא בשביל שבת.

ובחוט שני (יום טוב עמוד קמ"ז) תמה על שמועה זו שמכל מקום היא אותה הבדלה והרי הוא כמברך ברכת הנהנין על פרי אחד ומוציא את חברו האוכל פרי אחר.

ובתשובות והנהגות חלק ב' (סימן ש"ל אות ז') הביא סמך לשמועה זו של החזון איש מדברי המשנה ברורה סימן תרצ"ב סעיף קטן א' שבבוקר בפורים אף שהש"ץ מברך שהחיינו על המגילה צריך לכוון להוציא בזה אף חיוב על משלוח מנות, ואם כיוון רק למגילה לא מועיל. הרי אף שהש"ץ חייב רק לא כיוון למשלוח מנות אינו יכול להוציא אם לא כיוון לכך שמוציא בברכה אחת כמה חיובים, וכאן אפילו מכוון ליום טוב וקידוש והבדלה אינו מועיל שאינו בר חיובא ולא שייך אצלו יום טוב, ושפיר ראוי לבן חוץ לארץ שיש לו שני

¹ הנה בזכרונותי שבשנת תשנ"ה העיר עניין זה הגאון הגדול רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל בשיעורו בבית כנסת משכנות יעקב בבני ברק בערב שביעי של פסח שחל בערב שבת באותה שנה, ואכן לאחר מכן שאלו למרן הגרש"ק זצ"ל על כך, ואמר שאכן זה נכון (יעוין בבני ראם סימן ק' אות ג' וסימן ל' אות א' שהביא את יום טוב שני כהלכתו דלקמן).

וכן בשנת תשס"ג בשלמדתי בישיבת פוניבז' יצא כך בחג השבועות ואמר המשגיח הגאון הצדיק רבי אליעזר גינזבורג זצ"ל שלא יבדיל מי שהיה מבדיל כל שבוע שהוא בן ארץ ישראל אלא יבדיל בן חוץ לארץ.

² יתכן שהשליח זה מרן זצוק"ל אך מהלשון בקונטרס הזיכרונות "שמעתי בשם מרן" משמע שזה לא הוא בעצמו.

הכנסת) אף על פי שאצל המברך הוי הברכה רק מצד ברכת הנהנין ואצל השומע הברכה הוי מצד מצות קידוש, כיוון שאצל שניהם נוסח הברכה שוה וגם שהברכה קאי על היין.

ולא דמי למה שכתב הגאון רבי עקיבא איגר בגיליון השולחן ערוך אורח חיים סימן ריט סעיף ה בשם ספר אורים גדולים, שנסתפק לעניין ברכת הגומל בחולה שנתרפא האם יכול להוציא חבוש שיצא מבית האסורים, דהתם כל אחד מברך על נס אחר שנעשה לו.

ובסוף הספר שם סימן יג אות ד כותב מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א ששמע ממרן הגר"ד לנדו שליט"א שיום טוב שני שחל בשבת אין יכול בן ארץ ישראל להוציא חובת קידושא רבא את בן חו"ל, משום שהקידוש של בן חו"ל חייב להיות מורכב מקדושת שבת וקדושת יום טוב, ואילו של בן ארץ ישראל רק מכוח קדושת שבת.

והוא הדין הבדלה של מוצאי יום טוב, שהבדלת בן ארץ ישראל היא רק מכוח קדושת שבת ואילו של בן חו"ל היא הבדלה של קדושת שבת וקדושת יום טוב³.

ושם בסוף הספר סימן ו אות ח כותב הגאון רבי ירחמיאל דוד פריד שליט"א להגרש"ז אויערבאך, שחכם אחד העיר על דבריו שכן ארץ ישראל יכול להוציא את בן חו"ל, הרי הבן חו"ל חייב להבדיל משתי קדושות והבן ארץ ישראל אינו מבדיל אלא מקדושת שבת ואינו בר חיובא כלל על הבדלת יום טוב, ואם כן למה יכול להוציא? וכן מה

הדין בקידושא רבה? והשיב לו מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שנראה שגם בן חו"ל שהבדיל בעצמו וזכר רק משבת ושכח מיום טוב דשפיר יצא ידי חובת הבדלה. וקצת דוגמא לכך באחד שאכל ענבים ותאנים ובברכה אחרונה זכר רק מהתאנים ושכח מהענבים, דמסתבר שאינו מברך עוד הפעם על הענבים, כיוון דבשניהם מודים רק על הארץ ועל הפירות והרי הודה. והוא הדין נמי בהבדלה, אף על גב שחייב להבדיל עבור שתיים, מכל מקום החיוב הוא רק להודות לקדוש ברוך הוא שמבדיל בין קודש לחול.

וגם מה שמזכירים "בין יום השביעי לששת ימי המעשה" אינו כלל ממניין ההבדלות, כמבואר בגמרא פסחים קד ע"א, שזה רק כדי שיהא מעין החתימה. וכיוון שבשניהם אומרים אותו הנוסח, שפיר יצא ידי הבדלה. ואפשר שהוא הדין נמי במוצאי יום טוב שחל בחול, וכשהבדיל טעה ושכח והבדיל כרגיל בין שבת לחול (היינו שסבר שהוא מבדיל בין שבת לחול ולא בין יום טוב לחול) אפשר שגם בזה יצא.

ועל כל פנים כשבן ארץ ישראל הבדיל ובן חו"ל שמע ונתכוון גם ליום טוב, נראה דעדיף טפי ושפיר יוצאים בכך גם לכתחילה מצוות הבדלה, כי העיקר הוא לדעת שהיה קודש ועכשיו חול. ואף לעניין קידושא רבה מסתבר שמותר גם לכתחילה, עד כאן דבריו.

והיינו שהגרש"ז סבר שנוסח הברכה לשניהם היא בהבדלה בין קדושה לחול, ולא משנה דרגת הקדושה.

³ ויעויין שם עוד שהביא מרן הגר"י שליט"א ממרן הגר"ד שליט"א שאם יש ברית מילה בשבת זו ויש מוהל בן ארץ ישראל או מוהל בן חו"ל, יקחו את המוהל שהוא בן ארץ ישראל. וכן ענה מרן זצוק"ל במועדי הגר"ח.

חיובא כלפי יום טוב, כי הרי הוא מדבר שם על יום טוב שני שחל בחול שבן ארץ ישראל לא יכול להוציא בן חו"ל כי הוא לא בר חיובא, כמו שמצינו לגבי בן עיר שאין יכול להוציא בן כרך במגילה, ואחר כך הוא הוסיף את הקטע הנ"ל.

אך דעת מרן הגריש"א זצ"ל כפי שכותב ביום טוב שני כהלכתו (פרק ח הערה סב) ששמע ממנו שפשוט שבן ארץ ישראל יכול להוציא את בן חו"ל בקידושא רבה, ואין צורך כוונה מיוחדת להוציאו ידי חובת קידוש של יום טוב שני, אלא סגי שיכוון להוציאו ידי חובת קידושא רבה בלבד.

ויעיין עוד בזה בשלמי תודה יו"ט סי' י"ח שדעת מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל שבן ארץ ישראל יכול להוציא את בן חו"ל מפני ששבת קדושתה יותר מיו"ט ובכלל מאתיים מנה.

(ויתכן שאף לפי דבריו אין לבן חו"ל לכתחילה להיות מוהל כשיש בן א"י, דמצד המלאכה יש פה שני איסורים, אע"פ שיה קלב"מ ולא יקבל גם מלקות וגם סקילה, ויל"ע).

מה שאין כן בברכת הגומל, שהחיוב של חולה שנתרפא וחבוש שיצא מבית האסורים זה שני דברים, אלא ששניהם מברכים אותו דבר. (ובאמת יש לעיין לפי זה בחולה שנתרפא והוא גם חבוש שיצא מבית האסורים) ואכתי צריך עיון.

והנה בסוף ימיו חזר בו הגרש"ז כשלא כיוון להוציא את היום טוב שני של הבן חו"ל. ובפרק ח הערה סג מביא מה שכתב הגרש"ז בשמירת שבת כהלכתה חלק ג לפרק נא הערה נו, וזה הלשון: וגם יש להסתפק ביום טוב שני שחל בשבת אם הבן חו"ל יוצא מבן ארץ ישראל שנתכוון רק בשביל שבת. ועיין בספר יום טוב שני כהלכתו פרק ח הערה כג' שאז אמרתי אחרת, אולם בהתבונני אין זה פשוט אצלי, עד כאן לשונו.

ומבואר שמרן הגרש"ז חזר בו במקרה שלא כיוון המוציא להדיא להוציאו גם על היום טוב, שיתכן שאין יכול להוציאו. אך משמע שאם כיוון להוציאו גם על היום טוב יצא. [אך לא ברור לי אם זו כוונתו או שכוונתו שאינו יכול לגמרי להוציאו מחמת שבן ארץ ישראל מתכוון רק בשביל שבת והוא לא בר

סימן ו'

בעניין השלמת הבדלה

היין, ובני חו"ל יוציאו את בני ארץ ישראל אפילו שזה לא אותו נוסח.

ג. ולכאורה היה נראה שעדיף שבני ארץ ישראל יבדילו על היין ובני חו"ל יעשו יקנה"ז על הפת, דנוסח הברכה שלהם היא לא אותו נוסח, דלבן ארץ ישראל זה בין קודש לחול ולבן חו"ל זה בין קודש לקודש, אך ביום טוב שני כהלכתו פרק ח' סעיף י"ג כתב שבכהאי גוונא הבן חו"ל יעשה על היין ויוציא את בן ארץ ישראל, וסמך דעתו על מה שמובא ממרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בשמירת שבת כהלכתה חלק ב' פרק ס"ב הערה נ' שאף על פי שאדם שאמר ביום טוב שחל במוצאי שבת המבדיל בין קודש לחול לא יצא כי משנה ממטבע שטבעו חכמים, היינו משום שימעט בכבוד החג שקראו בשם חול, אבל בן חו"ל שמבדיל לבן ארץ ישראל ואומר בין קודש לקודש אפשר דיצא ידי חובה דהא הבדיל הבדלה וקיים מה שצויו לו חו"ל, ואם יש הבדלה בין קודש לקודש כל שכן שיש בין קודש לחול, וגם הזכיר את זה בפתיחה ובאמצע עד כאן דבריו (ויעוין שם בשש"כ שעדיין התקשה בזה).

אך באמת יותר נראה ששם מיירי בדיעבד שצידד מרן הגרש"ז שהבן ארץ ישראל יצא, אך לכתחילה יעוין שם בשש"כ שכתב להדיא שבן חו"ל אינו יכול להוציא את בן ארץ ישראל בהבדלתו, ולכן יותר נראה שהבן חו"ל יבדיל על הפת, אך אם אין פת ויש רק יין יבדיל הבן חו"ל ויסמוך על סברת הגרש"ז.¹

א. מעשה שהיה בשמחת תורה תשפ"ד בעת תחילת המלחמה, שכשנכנסו קבוצת מחבלים ליישוב שלהם הם ברחו והתחבאו ומצאו אותם בליל שלישי כ"ה תשרי, והם כפי הנראה היו כולם גויים תאילנדים, אך נראה לדון באם היו יהודים וחלקם בני ארץ ישראל וחלקם בני חו"ל לעניין הבדלה במוצאי שבת שהוא גם כן מוצאי יום טוב דשמיני עצרת, ולבני חו"ל הוא ליל יום טוב שני וצריכים גם קידוש דהיינו יקנה"ז, ומה הדין אם לא הבדילו כלל, האם עדיין יכולים להשלים ביום שלישי כשנמצאו.

ב. הנה בתחילה נבוא ונדון על מוצאי שבת עצמו, איך עליהם לנהוג במקום מחבואם, ובודאי שאם יש להם מספיק יין על בני ארץ ישראל להבדיל עם הבדלה בין קודש לחול ובני חו"ל עם קידוש והבדלה בין קודש לקודש. ואם אין להם יין, בני חו"ל שצריכים לעשות קידוש, מכיוון שקידוש אפשר גם כן על הפת, אם כן אגב הקידוש יכולים גם כן להבדיל על הפת, (יעוין בשולחן ערוך סימן רצ"ו סעיף ב' וברמ"א), אבל בני ארץ ישראל שרק מבדילים אין יכולים להבדיל על הפת (שם).

והנה אם יש להם רק כוס יין אחד, יש לעיין האם עדיף שבני ארץ ישראל יעשו הבדלה על כוס זו דהם לא יכולים להבדיל על הפת, או שבני חו"ל יבדילו על היין יחד עם הקידוש דלכתחילה מבואר במשנה ברורה שם לחשוש לשיטות דגם ביקנה"ז לא מבדילין על

¹ ויש לעיין האם יכולים שניהם לעשות על אותו כוס יין, יעוין בסימן רע"א סעיף י"ד.

ד. והנה נבוא ונדרון באם לא הבדילו במוצאי שבת, הנה הבן ארץ ישראל בודאי יכול להבדיל כשנמצא ביום שלישי דהבדלה של שבת אפשר להשלים עד יום שלישי. אבל הבן חו"ל שהיה לו יום טוב באמצע דהיינו שמחת תורה שהיה ביום ראשון, אם כן את הבדלת יום טוב כבר אינו יכול להשלים דכבר עבר יום אחד והשלמת יום טוב העיקר לדינא שרק יום אחד אפשר להשלים וכמו שמצדד רבי עקיבא איגר (שונה הלכות סימן רצ"ט וסימן תצ"א).

ו. והנה בביאור הצד של מרן זצוק"ל שהיום טוב הוא כדבר בפני עצמו וכבר מפסיק, נראה שכוונתו למה שכתב בביאור הלכה סימן רצ"ט סעיף ו' ד"ה לקבל, שמביא מגן אברהם שמי שמתענה ב' ימים וב' לילות וראש השנה חל ביום שלישי ולא היה מי שיבדיל לו במוצאי שבת, שאינו יכול להבדיל בראש השנה על הכוס של קידוש אלא על כוס בפני עצמו כי רק כשיום טוב חל במוצאי שבת אמרינן דתרווייהו חדא מילתא ואפשר לעשות על כוס אחד, ומקשה הביאור הלכה באיזה נוסח יעשה הבדלה דלסיים המבדיל בין קודש לחול לא שייך לומר כיוון שעתה הוא קודש וכל הדין שאפשר להשלים עד יום שלישי זה כיוון שימי חול אלו עדיין שייכים לשבת, אבל זה לא שייך כשכבר עתה הוא קודש, ולסיים המבדיל בין קודש לקודש גם כן לא ייתכן כיוון שהוא הבדלה של ימי החול ונשאר בצע"ג.

ומבואר בביאור הלכה שהסיבה שאי אפשר להזכיר המבדיל בין קודש לחול זה לא רק כי עכשיו זה זמן של יום טוב ולא שייך לקרוא לו חול, אלא שכיוון שכעת קודש הוא כבר לא נגרר אחר שבת.

ויעויין בשמענו כן ראינו חלק ב' עמוד ע"ח שנשאל מרן זצוק"ל לגבי מי שלא הבדיל במוצאי שבת וחל יום טוב ביום שני ונזכר ביום טוב איזה הבדלה יאמר האם המבדיל בין קודש לחול או המבדיל בין קודש לקודש, ואמר מרן זצוק"ל "אבדה לו הבדלה ולא יבדיל כלל", ונראה שכוונתו גם כן על פי ביאור הלכה זה.

ז. והנה שם בהערה 47 צויין לספר עובר אורח שכתב שנראה שיבדיל ביום טוב עצמו ויאמר המבדיל בין קודש לחול שהוא תשלומין

ד. ועתה נבוא ונדרון באם לא הבדילו במוצאי שבת, הנה הבן ארץ ישראל בודאי יכול להבדיל כשנמצא ביום שלישי דהבדלה של שבת אפשר להשלים עד יום שלישי. אבל הבן חו"ל שהיה לו יום טוב באמצע דהיינו שמחת תורה שהיה ביום ראשון, אם כן את הבדלת יום טוב כבר אינו יכול להשלים דכבר עבר יום אחד והשלמת יום טוב העיקר לדינא שרק יום אחד אפשר להשלים וכמו שמצדד רבי עקיבא איגר (שונה הלכות סימן רצ"ט וסימן תצ"א).

אולם יש לעיין האם הוא עדיין יכול להשלים את הבדלת שבת כיוון שלא עבר ג' ימים, או שכיוון שהיה כבר יום טוב באמצע כבר נתבטל לו החיוב הבדלה של שבת.

ה. הנה בספר דרך שיחה חלק ב' עמוד רע"ט נשאל מרן זצוק"ל במי שנאנס ולא הבדיל במוצאי שבת והיה יום טוב ביום שני בשבוע ובמוצאי יום טוב צריך להבדיל על היום טוב האם יעשה שני הבדלות, והשיב מרן זצוק"ל "ויתכן שהבדלה זו עולה לשניהם, אכן יש לומר עוד דמה שאפשר להבדיל עד יום שלישי הוא כשאין הפסק יום טוב, אבל כשיש הפסק יום טוב באמצע הוא כמו דבר בפני עצמו ואי אפשר לו להבדיל על השבת", עד כאן דבריו.

ומבואר שמצד אחד מסתפק מרן זצוק"ל שעדיין מחויב בהבדלה על שבת אך יכול לצאת בהבדלת יום טוב, וגם בזה אמר בלשון ייתכן דמשמע שיש צד שבאמת יש שני חיובי הבדלה, ולפי זה באמת במקרה דידן שלא הבדיל במוצאי שמחת תורה בודאי יוכל להשלים את הבדלת שבת, אך מצד שני מסתפק מרן זצוק"ל שהיום טוב הוא כדבר בפני עצמו וכבר לא יכול להבדיל על השבת ואם כן למעשה יש לעיין.

למוצאי שבת ולא שהוא מבדיל עתה, אלא שלפי מה שכתבו האחרונים שמה שמבדיל עד יום ג' אינו מדין תשלומין רק שזמן ההבדלה הוא עד יום ג', אם כן יש לומר דצריך לומר בין קודש לקודש אלא שזה אי אפשר דלא תיקנו חז"ל כן אז, וכן הוא במגן אברהם סעיף קטן ט', ויש שרצה לומר דיאמר שניהם בין קודש לקודש ובין קודש לחול והשבתי דזה אינו דהוה ליה אחד מהם הפסק בחתימת הברכה ולמי יקדים, עד כאן דבריו.

עוד צויין שם בהערה 48 שבשו"ת מהרי"ז סופר סימן ל"ג² מעיד בשם מרן החזון איש זצ"ל שמבדיל ויאמר המבדיל בין קודש לחול דבין קודש לקודש אי אפשר כהמגן אברהם. ובאמת לפי דברי החזון איש מבואר שאין היום טוב מפסיק, (אך יש לדון כשהגיע כבר מוצאי יום טוב שאז כבר יש חיוב נוסף של הבדלה האם זה גורם כבר שייפקע החיוב הקודם, ומצינו כעין זה בברכת אשר יצר יעויין בסימן ז' סעיף י"ג ומשנה ברורה שם).

ח. ובעיקר הדבר יש לדון ולחלק דבמקרה של הביאור הלכה מיירי כשהיה חול אחר שבת ואחר כך הגיע יום טוב שהוא קודש ואם כן כבר לא שייך שיימשך אחר שבת, אבל במקרה דידן שהיום טוב היה ביום ראשון ואם כן עדיין לא היה חול אלא קדושה פחותה ייתכן שגם אחר כך נגרר אחר שבת. ובאמת בשו"ת הר צבי חלק א' סימן קס"ו מביא עובדא במי שלא הבדיל יקנה"ז בליל ראש השנה ונזכר בזה ביום טוב עצמו אחר חצות³ ודן שם האם יבדיל ביום טוב עצמו או שימתין עד מוצאי יום טוב כדי שיעלה

הבדלה אחת לשניהם ולא יגרום ברכה שאינה צריכה, ומצדד שם שאף על פי שנוסח ההבדלה שהוא חייב בה היא המבדיל בין קודש לקודש מכל מקום יכול לצאת במה שמבדיל במוצאי יום טוב המבדיל בין קודש לחול, ומוכח שסבר שגוף היום טוב כשחל ביום ראשון אינו מפסיק. שוב ראיתי בשמועת חיים על פסחים שכתב בזה.

ט. והנה אם היום טוב לא מפסיק גם כשהיום טוב ביום ראשון יש להזהר כשיום טוב חל ביום ראשון שמי ששכח להבדיל ביקנה"ז לא יוכל להוציא במוצאי ר"ה מי שכבר הבדיל שיש לו רק חיוב אחד וכדלעיל לגבי יום טוב שני שחל בשבת לדעת החזון איש שהבן ארץ ישראל אינו יכול להוציא את הבן חוץ לארץ.

ומעשה שהיה בשנה זו תשפ"ז, שראש השנה חל בשבת, ואחד שכח להבדיל, ובמוצאי יום טוב שני כיוון רק להבדלה של יום טוב, ואחר כך נזכר שלא הבדיל על שבת. ויש לדון כנ"ל, האם יש השלמה של הבדלה בין קודש לקודש ומהההר צבי הנ"ל מוכח שצידד שכן. ויש פה צד שכבר אין השלמה, דהיום טוב מפסיק.

י. והנה, אם היו נמצאים הקבוצה הזאת, (שהתחבאו בשמחת תורה) ביום שני, שאז גם בני חוץ לארץ יכולים להשלים עדיין הבדלה של יום טוב, דודאי שלסוברים שכיוון שברכת המבדיל היא שווה, יכול בן ארץ ישראל להוציא בן חוץ לארץ כשחל יום טוב שני בשבת (ועיין לעיל סימן ה'), אם כן גם כן כאן כל אחד יוכל להוציא את חבירו, דהיינו בן ארץ ישראל

² לא מצאתי זה

³ ר"ל"ע במה שנסתפק שאולי יחכה עד מוצאי ר"ה, "וכי עד אז לא יאכל כלום", ויתכן שיש לדקדק ממנו שגם בר"ה אסור להתענות לאחר חצות וא"כ הוה פשיטא ליה שכבר קיים סעודה, אך אכתי קשה שיצטרך מעתה שלא לאכול ולשתות.

גם כלפי יום טוב. וכן יש לומר דמה שאמר החזון איש שאי אפשר להבדיל זה כשיש לו רק קדושה אחת ורוצה להוציא מי שיש לו שתי קדושות, אך פה שהקדושת שבת היא יותר מקדושת יום טוב, יוכל להוציא, ואף על פי שהוא לא בר חיובא כלפי יום טוב, וצריך עיון.

יא. והנה מצינו בנחל איתן עמוד ער"ה, לגבי ברכת על מצוות עירוב, דמי שמברך על עירוב תבשילין ורוצה להוציא חבריו על עירוב תחומין, דאפשר שאין יכול⁴, כיוון שזה עניין אחר לגמרי. אך פה שניהם הוא עניין הבדלה, ואם כן אולי יהיה אפשר להוציא. ויעויין בספר שו"ת שערי ציון (חלק א' עמוד קל"ח), ששאל את מרן זצוק"ל במי שבירך עושה מעשה בראשית על ברק, וחברו רוצה לצאת בזה על ברכת ימים ונהרות, והשיב, "לכאורה יכול".

אך בספר ברכת החמה (פרק ד' הערה מ"א) שאל למרן זצוק"ל לגבי מי שמברך ברכת החמה ורוצה להוציא חבריו שרואה את הים, והשיב שאינו יכול. ולכאורה החילוק הוא שברכת ברק וימים, שניהם על התפעלות הראייה שמזכירה לו את מעשה בראשית ובריאת העולם. מה שאין כן ברכת החמה שאינה התפעלות על הראייה בפועל, דהרי לא רואה בחמה שינוי ממה שראה אתמול, אלא שזה זמן של תליית המאורות, אם כן ייתכן שזה שני ענינים, דזה מעין ברכת הזמן.⁵

שמבדיל על שבת, וכן הבן חוץ לארץ שמבדיל על יום טוב.

ואפילו אי נימא שהיום טוב הפסיק וכעת הבן חוץ לארץ מבדיל רק על שמחת תורה ולא על שבת, מכל מקום, כיוון שזה אותו נוסח הבדלה, יכול להוציא אפילו את בן ארץ ישראל שמבדיל על קדושת שבת החמורה.

אך לפי מה שהבאנו לעיל ממרן זצוק"ל, שדעת החזון איש שאי אפשר להבדיל כשהוא לא בר חיובא, יש לדון האם הבן חוץ לארץ יוכל להוציא את הבן ארץ ישראל. דאם היום טוב הפסיק, אם כן יוצא שהבן חוץ לארץ מבדיל על קדושה קלה, ובן ארץ ישראל מבדיל על קדושה חמורה, ואינו יכול להוציא. וכן הדבר יהיה נפקא מינה במקרה שהבן חוץ לארץ כבר הבדיל ביקנה"ז על הפת כדלעיל. ואין לומר יצא מוציא, דכלפי שבת שכבר עבר זמן הבדלתו, הוא לא בר חיובא.

ומה שיש להסתפק, האם הבן ארץ ישראל שקדושתו חמורה יוכל להוציא את הבן חוץ לארץ שקדושתו קלה, דייכתן לומר שכלפי יום טוב של שמחת תורה הוא לא בר חיובא, דהלא כעת כבר יום שני, וכל מה שהוא יכול להשלים זה מחמת שבת. או דנימא שכיוון שיכול להשלים הבדלת שבת דהשלושה ימים ששייכים לשבת, אם כן יש בזה גם כן הבדלה דיום טוב שהיה בשבת. ואם כן הוא בר חיובא

⁴ ויל"ע בעירוב חצירות ועירוב תחומין האם נחשבים כענין אחד.

⁵ עוד בכל זה יעויין בספר לשוח בשדה סימן י"ד הערה שי"ג.

סימן ז'

בעניין השלמת הבדלה של מוצאי ראש השנה

חכמים שאין להבדיל. ורק בא לאפוקי שאי אפשר יותר מיום אחד, ולכן הוא כותב וביום טוב אין מבדיל "אלא" יום אחד שלאחר יום טוב.

והנה יש לעיין במי שלא הבדיל במוצאי ראש השנה, ואם כן הזמן שהוא עדיין יכול להשלים את ההבדלה הוא בצום גדליה בלבד, ואם ימתין עד סיום הצום כבר יפסיד את מצוות הבדלה, ויש שהציעו שיבדיל ויתן לקטן לשנות.

ונראה בסיעתא דשמיא שיטות הפוסקים בזה:

הנה ברבבות אפרים חלק ו' סימן רע"א כותב שנשאל בזה, וחשבתי דיתכן בסוף הצום עדיין זה נחשב כיום אחד, או דיש עצה שיבדיל ויתן לתינוק לשנות בצום גדליה. וידעתי שזה חידוש דין שיבדיל ביום הצום, אבל אין לו עצה אחרת. (ויעויין לקמן מה שכתב באם אשתו אינה צמה שהיא תבדיל). [ויעויין שם במה שהביא ממה שכתב לו הרב הגאון רבי יוסף שמואליאן מחבר ספר שערי יוסף שצידד שלא להבדיל כלל על פי השיטות שאין תשלומין כלל להבדלה ביום טוב וספק ברכות להקל].

והנה בעניין זה שיבדיל ויתן לקטן לשנות, אף על פי שכתב שזה חידוש, לכאורה זו הצעה טובה, אלא שיש שחלקו גם על זה. ובהליכות שלמה מועדים א' פרק ג' סעיף א' כותב, לא הבדיל במוצאי ראש השנה, (כגון ששכח וכדומה), כשמבדיל למחרת בצום

בשולחן ערוך סימן רצ"ט סעיף ו' כתוב שמי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל עד סוף יום שלישי. ובמשנה ברורה סעיף קטן י"ט כותב, כתב בחידושי רבי עקיבא איגר בשם ספר לשון חכמים דבמוצאי יום טוב אין להבדלה תשלומין, דבשבת שייך לומר דשלושה ימים ראשונים שייכים עוד לשבת שעבר, מה שאין כן ביום טוב. ומכל מקום הגאון רבי עקיבא איגר מצדד שם דכל יום ראשון שלאחר יום טוב יכול להבדיל, עד כאן לשונו.

ובשער הציון סעיף קטן ל' כותב, ועיין בסימן תצ"א בשערי תשובה, והיינו דשם כתוב שמי ששכח להבדיל במוצאי יום טוב דעת הבית יהודה שיכול להבדיל כל ימות השבוע, אבל בספר ברכי יוסף כתב שאין לסמוך על כך למעשה. [ויעויין בשדי חמד חלק ז' מערכת ה' דאין תשלומין כלל ליום טוב בהבדלה, וכך הוא לומד בדעת הברכי יוסף, וכך גם כן דעת הבן איש חי].

ובשונה הלכות שם דין ז' כתב, טעה או הזיד ולא הבדיל במוצאי שבת מבדיל עד סוף יום שלישי וכו', וביום טוב אין מבדיל אלא יום אחד אחר יום טוב ע"כ. וכן בסימן תצ"א דין ה' כותב השונה הלכות, אם לא הבדיל במוצאי יום טוב אין מבדיל אלא יום ראשון שאחר יום טוב, כן מצדד רבי עקיבא איגר, (ומציין המקור לסימן רצ"ט סעיף קטן ט"ז, והיינו שבסימן תצ"א לא מוזכר מעניין זה).

ומבואר שהשונה הלכות פוסק כמו שמצדד רבי עקיבא איגר ולא כמו הלשון

ומתוך לשונו של הגרש"ז אויערבך כשיבדיל לא יתן לקטן לשתות, משמע שמבדיל ויתן לחולה לשתות, ואם אין חולה לא יבדיל. ויעויין שם בהערות ארחות הלכה שכך הסבירו דבריו. [ויעויין עוד בשש"כ פרק ס"ב הערה י']. (ויש לעיין גם כן האם אפשר בחולה שכבר יצא ידי הבדלה).

ובתשובות והנהגות חלק ב' סימן שכ"ו כותב שמעשה בא לידו באחד ששכח להבדיל במוצאי ראש השנה ונזכר בצום גדליה, ותלמיד חכם אחד הורה לו להבדיל ביומו ויטעים לבנו שהוא בגיל חינוך ועשה כן, אך הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ממאן בדבר מכמה טעמים.

א'. משום דאתי למיסרך, וכנ"ל, והאריך מאוד בחומרת הדבר. ב'. דכל מה שמועיל שתיית הקטן ולא המקדש או המבדיל זה רק כשהשומע מכוון לצאת והוי כאילו הוא מבדיל ושותה מהכוס דשומע כעונה, וכאן אפילו אם מיירי בקטן שלא שמע הבדלה שחייבים לחנכו בה, מכל מקום כיוון שכעת זה תענית האריך נוכל לומר שחייבים לחנכו בהבדלה דהרי כשהוא יהיה גדול יהיה אסור בשתיית היין, ולא דמי להבדלה בתשעת הימים דשם גם לגדול מותר לשתות כשאין קטן. ג'. עיקר הדבר שאפשר להשלים הבדלה של יום טוב ביום המחרת לא ברירא, דהרבי עקיבא איגר רק מצדד כן, ובחכמת שלמה האריך להוכיח שהזמן הוא רק במוצאי יום טוב.

ולפיכך למעשה בספק ברכות יש לחוש ולא יבדיל גם בכל יום חול שלאחר יום טוב, ואם כי הרבה אחרונים פסקו כהגאון רבי עקיבא איגר בספק ברכה נראה להחמיר. וכן ביום טוב הרי דעת המגיד משנה בפרק כ"ט

גדליה נראה שלא יתן לקטן לשתות יין הבדלה, ומסביר שם שאין זה דומה למה שמצינו לגבי תשעת הימים שנותנים לקטן לשתות, ששם גם לגדול בעצמו מותר מעיקר הדין לשתות דהרי אם אין קטן שותה הגדול בעצמו.

ומה שרוצים להביא ראיה מכוס של מילה בתשעה באב שנותנים ליולדת לשתות ואם היולדת אינה נמצאת נותנים לקטן לשתות, זה אינו דומה לכאן דכוס של ברית מילה אינו חובה. והראיה דבט"ז יורה דעה סימן רס"ה סעיף קטן י' כותב על מה שכתב הרמ"א שם בסעיף ד' שביום הכיפורים נותנים לתינוק הנימול, ושואל הט"ז הרי מבואר באורח חיים סימן ק"צ שכל דבר שצריך כוס צריך לשתות מלוא לוגמיו, ומתוך הט"ז שזה דווקא במה שצריך כוס מדינא דגמרא, מה שאין כן במילה שזה רק מצד שאין אומרים שירה אלא על היין.

ועוד דיש לחוש בהבדלה דילמא אתי למיסרך, וכמו שכתב המשנה ברורה בסימן תקנ"ט סעיף קטן ל' שלכן בתשעה באב שחל במוצאי שבת אין מבדילין, ולא אמרינן שיבדילו ויתנו לתינוק לשתות, כיוון שלפי קביעות השנים שלנו על כרחך יבוא לפעמים לסוף שלוש או ארבע שנים פעם אחת במוצאי שבת, וחשוב כמו דבר קבוע, מה שאין כן במילה שאין לה קביעות כלל לא חיישינן לזה.

ואף על פי שיש מקום לומר שהמקרה של שכחת הבדלה אינה נחשבת לדבר קבוע, ואם כן יש לחלק בין זה להבדלה בתשעה באב, מכל מקום אומר הגרש"ז אויערבך שסברת "דבר קבוע" היינו שהבדלה עצמה היא דבר קבוע, מה שאין כן ברית מילה זה בכלל לא דבר קבוע.

הגרד"ל שליט"א שהרי בזמן שקבעו התענית היה התענית מתחיל מהלילה ואם כן איך היו עושים הבדלה במוצאי ראש השנה².

והנה דעת רבנו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל שיבדיל ויתן לקטן לשתות, וכמו שנשאל בספר תפארת ההלכה עמוד רל"א בזה הלשון, יש לעיין במי ששכח להבדיל במוצאי ראש השנה ולמחרתו הוא צום גדליה ורוצה להבדיל עכשיו, על פי מה שכתב המשנה ברורה (סימן רצ"ט סעיף קטן ט"ו) בשם רבי עקיבא איגר שיום אחד אחר יום טוב אפשר להבדיל, אי אמרינן דהוה כמו ברית מילה בתשעה באב דיברך על הכוס ויטעימו לקטן או לא, והשיב כן.

ומבואר שסבר שאין לחוש דילמא אתי למיסרך, וכנראה הטעם הוא שאין זה כהבדלה בתשעה באב שזה "דבר קבוע" מצד סדר הקביעות במהלך השנים, מה שאין כן מי ששכח הבדלה זה דבר אקראי.

אך נסתפקתי באם אין לו אלא קטן שיצא כבר ידי הבדלה, (וכך הוא בדרך כלל שכולם שומעים הבדלה בלילה), האם גם בכהאי גוונא יוכל להבדיל ולתת לקטן לשתות, דהרי בספר קרא עלי מועד פרק ה' הערה ה' ושם במילואים סימן א' מובא שרבנו הגר"ח סיפר שהחזון איש לא היה שותה את היין של הבדלה במוצאי שבת מחמת בריאות³ והיה נוהג לחפש אחר קטן שעדיין לא שמע הבדלה כדי שיצא

מהלכות שבת הלכה י"ח שאין קידוש יום טוב דאורייתא, ואם כן יש יותר לצדד בספק להקל.

וכן יש לצדד שאפילו הרבי עקיבא איגר שסובר שאפשר להבדיל כל היום זה רק בשאר יום טוב, אבל כשלמחר צום גדליה אז החיוב רק בלילה של מוצאי צום גדליה. וכן משמע בבאור הגר"א שם שאפילו לפוסקים שבשבת זמן השלמה להבדלה הוא רק ביום ראשון, מכל מקום כשאסור לאכול כמו בתשעה באב מועיל אחר כך. וכן יש להסתפק להיפך שאף לפי הרבי עקיבא איגר בכהאי גוונא שאי אפשר להבדיל בצום גדליה לא תיקנו כלל הבדלה ביום שלאחריו וזמן ההבדלה הוא רק במוצאי ראש השנה.

ולכן למעשה כותב התשובות והנהגות שיאמר ביום ברוך המבדיל בלא ברכה אם לא אמר אתה חוננתנו במוצאי יום טוב¹, לצאת השיטות שזמנה גם ביום, (ויעויין שם עוד צירופים שיש עניין בהבדלה דדברים ביום), אבל על הכוס לא יבדיל והוה מעוות לא יוכל לתקון עד כאן דבריו. והנה מתוך דבריו משמע שאף ביום טוב רגיל מי ששכח להבדיל במוצאי יום טוב לא יבדיל, ומשמע שיהיה מותר לו לאכול.

ובמה שדן בתוך דבריו שיתכן שלפי רבי עקיבא איגר כיוון שאי אפשר להבדיל בצום גדליה אם כן זמן השלמת הבדלה הוא ממוצאי צום גדליה, באמת כבר העיר מרן

¹ יש לעיין למה אין צריך לחזור על תפילתו.

² יעויין בעלון צבא הלוי שבאוצר הפרשה פרשת נצבים וילך תשפ"ו, ויעויין בחיבת דבר חלק ב' סימן ט"ו, ובאהלי העמוד ר"ה תשפ"ז.

³ יעויין בתפארת ההלכה עמוד קכ"ט, שהעתיק משנ"ב דרשו ומה שכתוב שם שזה היה בשבת חזון אינו מדויק אלא זה היה כל שבוע, דאם היה רק בשבת חזון היה אפשר לומר שלא רצה לתת לקטן שאינו יוצא בהבדלה זו את שתיית היין בתשעת הימים.

כששמעה הבדלה, דכיוון שנוקט כהשיטה שנשים חייבות בהבדלה, אם כן יכולה להוציאו דיצא מוציא, וכמו שכתוב לגבי קידוש בסימן רע"א סעיף ב' ומשנה ברורה שם סעיף קטן ד' ה'.

אך יעוין שם ב"שער הציון" סעיף קטן ט' שמביא שה"פרי מגדים" מסתפק שאולי אישה אף על פי שמחויבת אינה בכלל ערבות שתוכל להוציא כשיצאת כבר, ונשאר בספק. וגם ה"דגול מרבבה" הלך בשיטה זו שאינה יכולה להוציא. אבל הגאון רבי עקיבא איגר בתשובה סימן ז' וכן בחידושי חולק על ה"דגול מרבבה" והאריך להוכיח בראיות דאישה במה שמחויבת מן התורה היא בכלל ערבות כאיש ויכולה להוציא.

וב"שונה הלכות" דין ט' כתב, נשים חייבות בקידוש מן התורה ומוציאות את האנשים ואפילו כבר יצאו ידי קידוש כמו באנשים כדלקמן סימן רע"ג דין ה', ובלבד שתכוון להוציאם והם יכוונו לצאת. אך מעיר ה"שונה הלכות" וכותב, ועיין לקמן סימן תרפ"ט בביאור הלכה דיבור המתחיל "ונשים" ויש ליישב. והיינו דשם מיירי בפורים לגבי מגילה, וכותב ה"ביאור הלכה" על נשים שלכאורה אם היא כבר יצאה ידי חובתה אין מוציאה לאישה אחרת, והוא הדין קטן לאישה או לקטן אחר, (שנסתפק בזה אם הם בכלל ערבות דלימא בהו גם כן אף על פי שיצא מוציא), עכ"ל.

ומה שכתב "ויש ליישב", ייתכן שכוונתו דשם החיסרון הוא מחמת מי שרוצה לצאת, דהיינו האישה או הקטן שכלפי זה יש חיסרון בערבות, אבל כאן שהנידון הוא כלפי המוציא סובר רבי עקיבא איגר שהיא בכלל ערבות.

בהבדלה זו ידי חובת הבדלה ולא רק ידי חובת ברכת בורא פרי הגפן, אלא שייתכן שהחזון איש הסתפק בזה ולמעשה החמיר על עצמו, עד כאן דברי רבנו ז"ל.

ולאחר זמן רב אמר לו רבנו ז"ל שגם במהרי"ל דיסקין דן לומר כן, (יעוין במהרי"ל דיסקין קונטרס אחרון סימן ה' אות ל"ג), וממילא גם כן כאן יצטרך למצוא קטן שהגיע לחינוך ועדיין לא יצא ידי הבדלה. או שכיוון שגם רבנו עצמו אמר בתחילה שייתכן שהחזון איש הסתפק בזה והחמיר על עצמו, ובכהאי גוונא שיהיה מעוות לא יוכל לתקון שיפסיד מצוות הבדלה ייקח אפילו קטן שכבר שמע הבדלה.

ובסיעתא דשמיא בימים אלו אלול תשפ"ו יצא לאור במהדורה מחודשת ספר ימי הרחמים ובפרק ט' הערה כ"ח כותב, שמעתי מהגר"ח קנייבסקי (חשוון תשע"ג) שבשעת הדחק כזה שיפסיד הבדלה אפשר להקל להבדיל ולתת לחינוך לשתות הכוס, (וכמדומה שהקל בשעת הדחק כזה גם כשהתינוק כבר יצא ידי חובת הבדלה ואינו יוצא ממנו רק ברכת בורא פרי הגפן, ועיין מה שכתבנו בקרא עלי מועד מילואים סימן א').

עצה שייצא ידי הבדלה על ידי אשתו

והנה ב"רבבות אפרים" שם כתב עוד, שאם אשתו מניקה ולא צמה ושכח להבדיל, אמרתי שהיא תבדיל ותוציא אותו בהבדלה והיא תשתה, כי מבואר בסימן רצ"ו סעיף ח' שנשים חייבות בהבדלה.

ויש לעיין האם כוונתו כשהיא גם כן לא שמעה הבדלה, דמסתבר שאם שכח בעלה להבדיל היא גם כן לא שמעה, או אפילו

וב"שונה הלכות" דין ח' כתב, ואם אין יכולה להבדיל עצמה יש דעות בזה אם איש שכבר יצא יכול להבדיל לה, ומבואר שבוודאי יש לחוש לשיטה שנשים לא חייבות בהבדלה. ואם כן אפילו אם עדיין לא הבדילה יש פה ספק אם היא יכולה להוציא, דייתכן שהיא אינה בר חיובא, וכל שכן כשכבר יצאה ידי הבדלה שיש לחוש לברכה לבטלה אם תברך לפי השיטות שאינה חייבת.

וכן כתב בשולחן ערוך הגר"ז סעיף י"ט שאישה אינה יכולה להוציא איש בהבדלה דיש לחוש לשיטות שאינה חייבת. אמנם אם הוא חולה דעת הגרש"ז אויערבך ב"ש"כ" פרק נ"ח הערה ע"ז שיש לסמוך שתוציאנו, וא"כ יל"ע במה שהציע ברבבות אפרים שאשתו תבדיל.

ונראה שהעצה הטובה שאם היא לא שמעה עדיין הבדלה שהוא יבדיל ויכוון להוציאה וכן היא תכוון לצאת והיא תשתה הכוס. אך אם היא כבר יצאה ידי הבדלה יש לעיין האם שתייתה תועיל לפי מה שחשש ה"חזון איש" שצריך שתיית מי שיוצא בהבדלה, ואף על פי שהבאנו לעיל לגבי קטן שמרן הגר"ח"ק זצוק"ל אמר שכיוון שכאן זה שעת הדחק יש ליתן לקטן לשותות אפילו במקום שכבר יצא ידי הבדלה, יתכן לומר שאצל אישה זה גרע להצד שבכלל אינן חייבות בהבדלה.

ולמעשה נראה שאם יש קטן בוודאי עדיף ליתן לו, דחזינן במשנה ברורה את

אמנם אכתי יש לדון שבשולחן ערוך בסימן רע"ג סעיף ד' כתוב לגבי קידוש שיכול לקדש לאחרים אף על פי שכבר יצא, "והוא שאינם יודעים". ובמשנה ברורה סעיף קטן כ' כתב דאם יודעים לקדש בעצמם אינו יכול להוציאם בקידוש שלו אם אינו יוצא אז בעצמו בקידוש. וה"פרי חדש" בסימן תקפ"ה חולק וסבירא ליה דבכל גווני יוכל להוציאם. ובספר "ארצות החיים" סימן ח' מסיק גם כן דמדינא יוכל להוציא בכל גווני, אך לכתחילה המצווה שיקדש בעצמו כיוון שהוא בקי, ויעוין שם בביאור הלכה דבדיעבד מוציא בכל גווני.

וב"שונה הלכות" שם דין ה' כתב, "אבל אם יודעים בעצמם לקדש אפילו הם קטנים לא יקדש להם מי שאינו יוצא עכשיו או שכבר יצא, ובדיעבד אם קידש להם יצאו". והיינו שלא פסק כה"פרי חדש" שאפשר לכתחילה.

ולפי זה יש לעיין בעיצה שאשתו תבדיל וייתכן שבמקרה דידן ששכח להבדיל ואינו יכול להבדיל זה כבדיעבד ויש לנהוג אף לכתחילה.

אך באמת מה דנקט ב"רבבות אפרים" בפשיטות שמבואר בסימן רצ"ו סעיף ח' שנשים חייבות בהבדלה צריך עיון, דהשולחן ערוך כותב על כך "ויש מי שחולק", והרמ"א אומר "על כן לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים"⁴. ויעוין במשנה ברורה שאם אין לה ממי לצאת או שכבר האנשים הבדילו לעצמם שתבדיל לעצמה.

⁴ ויעוין משנה הלכות חלק ז' סימן ל"ט, ובש"כ פרק ס"ב הערה קי"ט, דכשאישה אינה צומה בתשעה באב בעלה יבדיל לה ולא תבדיל בעצמה, לחוש לשיטה שלא יכולה להבדיל. אמנם מה שכתב שיתן לתינוק לשותות, יש לעיין בזה משום אתי למיסרך. ומרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א כתב לי על תשעה באב שהיא תבדיל ותשתה, (אך שם מפני שלא ליתן לקטן בתשעה באב דאתי למיסרך, ובצום גדליה כבר כתבנו דאין לחשוש דאתי למיסרך דזה באקראי).

חומרת השתייה לאישה, דבמשנה ברורה סעיף קטן ל"ה מביא את הב"ח שאומר שאפילו למאן דאמר שנשים פטורות מכל מקום יכולות להמשיך על עצמן חיוב ולהבדיל בעצמן, אך מעיר המשנה ברורה דלפי מה שכתב ה"מגן אברהם" שנהגו נשים שלא לשתות מכוס של הבדלה, אם כן בלאו כל הטעמים האין תבדיל בעצמה והלא אינה יכולה לשתות הכוס, וכן כתב בדרך החיים, ועל כרחק שהב"ח מיירי כשהיא בעצמה צריכה להבדיל, דאין לה ממי לצאת ושלא תפסיד מצוות הבדלה. ומוכח שכשיש אפשרות שאישה לא תשתה את הכוס של הבדלה, אין לה לשתות.

ובאמת נראה גם כן שבכל גווני שאישה צריכה להבדיל בעצמה ויש לה אפשרות ליתן לאחר לשתות, בין אם זה גדול ובין אם זה קטן, יש לה ליתן לו לשתות. ואפילו אם הוא כבר יצא ידי הבדלה, מכל מקום זה הוי כשעת הדחק. וכמו שאמר מרן הגר"ח זצוק"ל ליתן לקטן בצום גדליה אף על פי שכבר יצא ידי הבדלה. וכן אמר לי הרב הגאון רבי יהושע אייזנשטיין שליט"א שכך מסתבר. אמנם שם אמר מרן זצוק"ל שזה שעת הדחק שלא יפסיד הבדלה, ואולי יש לחלק לעניין שתייה של אישה, ואמר לי הרב הנ"ל שמסתבר שאין לחלק.

סימן ח'

בעניין להניח לולב ואתרוג מתחת למיטה

הנידחת, כדי לפסול ביום טוב שני. ומבואר שלולי זה היה מותר ביום טוב שני למרות שאין בו דין ממון, והיינו משום דלכם זה שייך רק ביום הראשון]. ובשונה הלכות סימן תרמ"ט דין י"ט כתב, "אתרוג האסור באכילה אף על פי שמותר בהנאה, פסול כל ז', כגון של טבל וערלה ותרומה טמאה, ויש מקילים בשאר הימים באסורים באכילה ולא בהנאה", ונראה מדבריו שהעיקר יותר דפסול כל ז' ולא כתוס'.

וכותב השונה הלכות ועי' לעיל סימן תרמ"ח דין ל"ג, והיינו דשם איתא שאתרוג של דמאי כשר¹, [ומציין שם לסימן רס"א דין ז' דבזמננו אין לנו דמאי כמ"ש כ בחזון איש]. ויעויין בזה במשנה ברורה סימן תרמ"ט סעיף קטן מ"ה, ושם בשער הציון איתא דהטעם שדמאי כשר זה משום דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה. ובטבל עיין בר"ן שהביא דעות בזה, אי אמרינן מיגו דאי בעי הוה מפריש ממקום אחר עליו, דמיניה וביה אי אפשר להפריש דהוי ליה חסר, או אפשר כיוון דהשתא אין בו היתר אכילה אין יוצאים בו. והרמב"ם הוא מן המחמירים, ולכן יש ליטול אתרוג של טבל בארץ ישראל בלא ברכה, עכ"ד.

ב. והנה מה שכתב השער הציון שאי אפשר להפריש מיניה וביה משום חסר, היינו דווקא ביום הראשון, אבל ביום השני דלא שייך פסול של חסר אפשר להפריש מיניה וביה. ונפקא מינה גם כן למה שכתב בדרך אמונה פרק ו' מהלכות

א. הנה יש לעיין במי שהניח אתרוגו או לולבו בארגז מתחת למיטה כדי לשמרו, האם יכול לברך עליו. ויסוד השאלה למבואר בגמרא פסחים קי"ב ע"א, שאוכלין ומשקין שהיו מתחת למיטה שורה עליהם רוח רעה.

הנה בגמרא סוכה דף ל"ה ע"א מבואר לחד מ"ד שאתרוג של ערלה אסור משום דבעינן היתר אכילה. וברש"י שם מבאר דרחמנא אמר לכם "הראוי לכם בכל דרכי הנאה".

ובשולחן ערוך סימן תרמ"ט סעיף ג' כתוב לגבי אתרוג של עבודה זרה של גוי, שביום הראשון פסול, כיוון שהגוי עדיין לא ביטלו, אם כן יש בו חיסרון בדין שלכם, שצריך שיהיה לו בזה הנאה, וכל זמן שהגוי לא ביטל זה אסור בהנאה. אבל בשאר ימים זה כשר בדיעבד, כיוון שאין צריך שיהיה שלכם. אך הביאור הלכה מעיר שבסעיף ה' השולחן ערוך כותב לגבי אתרוג שאסור באכילה שפסולו הוא בכל הימים.

והמשנה ברורה שם סעיף קטן מ"ה כותב שמשמע שאפילו אם האתרוג מותר בהנאה כגון אתרוג של טבל, מכל מקום אסור כל שבעה. והשער הציון בסעיף קטן מ"ב כותב, "אבל דעת התוספות דאותם שאין בהם משום איסורי הנאה מותר ביום טוב שני". [והיינו דבתוספות שם ד"ה "לפי" איתא דהא דבעינן לסברת מכתת שיעוריה ללולב של אשירה ועיר

¹ ויעיין בתורת המועדים ס"ק ל"ד אות ד' מה שהביא ששמע ממרן הגר"ק זצוק"ל לגבי מי שמעשר כל דבר.

ד. ובקונטרס הזיכרונות סימן ל"ה אות ט' כתב, "אוכלין שתחת המיטה אף שבביתו הקפידו שלא לאכול, ציווה ליתנם לשיבה², ואמר שאסור לאבדם כיוון שמדינא מותרים". ומציין מרן זצ"ל למשנה ברורה סימן ד' סעיף קטן י"ד ופתחי תשובה יורה דעה סימן קט"ז ס"ק ד' ה' ובכתר ראש סימן פ' ועיין שם בהערה.

וביאור כוונת מרן זצ"ל בציוניו שבפתחי תשובה הביא שהשבות יעקב כתב שבדיעבד הם מותרים באכילה, ובבינת אדם כתב בשם הגר"א שהם אסורים ויש לזורקם במקום שלא ייקחם אחר ויאכלם.

עוד כותב מרן זצ"ל שם, "ורבי זרח שפירא (נ"י) [ז"ל] כתב לי ששאלו על אוכלין שתחת המיטה והשיב לו שמותר באכילה". עוד כתב שם באות י', "אמרו בשמו אוכלין שנפלו תחת המיטה אפילו ביום ואין עליה אדם ישן, גם כן הוא בכלל אוכלין שתחת המיטה ולא רצה להשתמש בזה. (עיין תורת חיים שבועות דף ט"ו ד"ה ריב"ל ובדרכי תשובה סימן קט"ז סעיף קטן ל"ח). אמנם בספר אור הנר מהרש"פ שטיינברג זצ"ל הביא בשם מרן דאוכלין ומשקין שתחת המיטה אסורים ודווקא בשישן עליהם, וצריך עיון. ועיין בחידושי רבי עקיבא איגר יורה דעה סימן קט"ז ובפתחי תשובה שם ועיין ברמב"ם פרק י"ב מרוצח הלכה ה'".

והנה מה שציין לתורת חיים שבועות ולדרכי תשובה, היינו שדין זה הוא דווקא כשיישן עליהם אדם בלילה, ומשום ששינה הוא אחד משישים במיתה, וכיוון שנחשב במקצת כמת שורה עליו רוח טומאה, והאוכל שתחת המיטה הוא כמאכל שהיה באוהל המת.

תרומות הלכה ב' בביאור הלכה ד"ה לכהני בשם החזון איש, שיש להיזהר שלא להשאיר את החלק של המעשר ראשון בתוך האתרוג כדי שלא יהיה חיסרון בלכם, ולכא' בשנה שיום ראשון חל בשבת אין צריך להיזהר בזה.

שוב ראיתי בעלון בדרכו אמונה סוכות פ"ז, שהובא מקונטרס דקדוקי מצוות שמרן זצ"ל דקדק בכל עניין המעשרות גם כשיום טוב ראשון חל בשבת, דמה שיש להתיר זה מחמת מה שכתב הרמ"א בסימן תרמ"ט סעיף ה' שמותר ליטול שלא מדעת הבעלים דאמדינן דניחא ליה, אבל הכא דעדיין לא הגיע ליד השבט לא שייך לומר דאמדינן דניחא ליה.

ג. והנה לגבי אתרוג שהונח מתחת למיטה, לשיטות שמותר בהנאה ואסור באכילה כל ז' יש לדון האם נחשב ראוי לאכילה על ידי הדחק, ואולי אפילו ליום הראשון יהיה מותר.

הנה בספר איגרות וכתבים מובא רשימות שמרן זצ"ל כתב הנהגותיו של החזון איש, (וזה נדפס קודם שהודפס קונטרס הזיכרונות בשנת תשפ"ד). ובפרק ל"ו סעיף י"ב כתוב, "פירות שהיו תחת המיטה וישנו עליהם, ראיתי למרן החזון איש שהתיר להאכילם לאחרים אף שבביתו החמיר שלא לאוכלם". ובדרך אמונה פרק ה' מתרומות צה"ל סעיף קטן י"ט כתב, "ונראה דפירות שהיו מתחת המיטה וישנו עליהם, אפילו למחמירים שלא לאוכלם יכול לעשותם תרומה, כיוון שמעיקר הדין האחרונים מתירין לאוכלם, עיין פתחי תשובה יורה דעה סימן קט"ז סעיף קטן ד' ה' ובחידושי רבי עקיבא איגר שם. וכן ראיתי למרן החזון איש שהתיר להאכילם לאחרים אף שבביתו החמיר שלא לאוכלם".

² ובזר החיים עמוד פ"ה ביאר מרן זצוק"ל דעת החזון איש שמותר לכל אדם.

ובשמירת הגוף והנפש סימן י"ד אות ט"ו הביא שהחשק שלמה בהגהותיו לסוכה מ"ח ע"ב פוסל אתרוג כזה. ובשו"ת בניין עולם סימן ל"ג האריך בזה ומסיק דוודאי אם לא מצא אתרוג אחר יוכל לצאת בו, ולעניין ברכה צריך עיון. ובשו"ת עין יצחק אורח חיים סימן כ"ד הורה דכשר לצאת בו על פי מה שכתב השבות יעקב דאינו נאסר בדיעבד, (ויעוין שם עוד מה שציין בזה). [והנה לא ציין האם להפוסקים שאוסרים הוא גם בשאר ימים].

ז. ובאורחות רבנו חלק ב' עמוד רע"ז כתוב שהיה עובדא באחד שמכר אתרוגים ואחד הארגזים היה תחת המיטה שלא ישנים עליה, ושאלו דרכי את מו"ר (שליט"א) [זצ"ל] אם צריך להודיע על כך לקונים, וזו תשובת מו"ר: א. מניין לו שגם מיטה שלא ישנים עליה גם כן הדין של רוח רעה יש בה. ב. היות והשנה תשל"ו (שבה יברכו על אתרוגים אלו) יחול יום א' בשבת קודש, ואם כן אין זה בכלל שאלה דלא בעינן לכם. ומפרש הגר"א הורביץ, דהנידון היה משום שאפשר דאין בו היתר אכילה משום הרוח רעה והפסול של אין בו היתר אכילה ילפינן מלכם כדאיתא ברש"י סוכה דף ל"ה עמוד א', עד כאן דבריו. ובאמת יש לעיין למה לא חשש לרמב"ם שמחמיר כל ז' ימים.

ח. והנה בספר נזר החיים עמוד ר"א אות קי"ט שאל למרן זצ"ל האם אתרוג ששהה מתחת למיטה נפסל למצווה, והשיב: פעם בשביעית כמדומני לא היו אתרוגים בארץ, ואבי זצ"ל ביקש שישלחו לו אתרוג מחו"ל, ואכן שלחו. ואבי שלחני לקחת את האתרוג מאותו אדם שנשלח אליו. והנה כשהגעתי לביתו רואה אני שאותו אדם מוציא את האתרוג מתחת למיטה, כשאמרתי זאת לאבי לא רצה להשתמש בו, ועל

ובדרכי תשובה הביא דבריו וכתב שיש שכתב שלכתחילה יש להיזהר לא להניח אוכל ומשקה שם תחת המיטה שאין אדם ישן עליה. וכן כתב מרן זצ"ל בדולה ומשקה עמוד תט"ז שיש להיזהר לא להניח אוכל תחת מיטה אף כשאין מי שישן בה. ומה שציין רבי עקיבא איגר ופתחי תשובה ביורה דעה, היינו שרבי עקיבא איגר מביא את השבות יעקב דלעיל שבדיעבד מותר באכילה, ובפתחי תשובה הביא דעות בזה והוכיח שאין להניח מאכל תחת המיטה ממה שאמרו שמיטתו של תלמיד חכם אין תחתיה אלא מנעלים וסנדלים. ובהן זכרון כתבו שאפשר שכוונת מרן זצ"ל לדקדק מהוכחת הפתחי תשובה שאף ביום אין להניח שם מאכל.

ה. ובספר שמירת הגוף והנפש סימן י"ד סעיף ז' הביא את פלוגתת הפוסקים האם כל הקפידא רק שישן במיטה בשעה שהמאכל מונח מתחתיה או אפילו כשאין ישנים עליה וכותב על כך מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל הערה בגיליון "יש לכאורה סתירה בדברי מרן החזון איש זצ"ל בעניין אוכלים שהשאירו תחת המיטה ובספר אור הנר מובא בשמו דאינו אסור רק אם היה תחת המיטה שישן עליו ויש מעידים בשמו דאסור אפילו כשאין איש ישן על המיטה".

ולכאורה לפי כל זה יש להיזהר לכתחילה שלא להניח האתרוג מתחת למיטה כדי שלא יהיה כאינו ראוי לאכילה, אך בדיעבד יהיה מותר כראוי לאכילה. וכל זה ביום הראשון, אבל בשאר ימים יהיה תלוי בדעות אם דבר שמותר בהנאה ואסור באכילה אסור בשאר ימים.

ואולי יש לומר דכלפי שאר ימים שאין הפסול משום לכם שיהיה לכל צורכי הנאתו יהיה מותר אף לכתחילה ויש לעיין.

ויש להעיר שבארחות רבנו שהובא לעיל כתוב שמרן הקהילות יעקב זצוק"ל אמר להגר"א הורביץ מנין לך שגם מיטה שלא ישנים עליה יש את הדין של רוח רעה.

ט. והנה לגבי לולב שהוא עצמו לא ראוי לאכילה ייתכן דאין לאסור להניחו מתחת המיטה דמבואר בתוספות בסוכה ל"ה ע"א שכשלא ראוי לאכילה אין חיסרון של היתר אכילה, אך ייתכן שחלה עליו רוח רעה ויש לדון משום הקריבהו נא לפחתך ומכל הנ"ל לא נזכר חיסרון כזה באתרוג, ויש לעיין. ובאמת ממה שהתיר לעשותו תרומה לאחרים מוכח שאין חיסרון משום הקריבהו נא לפחתך.

אמנם מצינו לגבי נר חנוכה שבספר פרדס יוסף החדש על חנוכה שאל למרן זצוק"ל בשמן זית שהיה מונח תחת המיטה האם מותר להדליק בו נר חנוכה והאם יש חילוק בין ישנו על המיטה בעוד שהשמן תחתיה ללא ישנו עליה בעוד שהשמן תחתיה והשיב בזה הלשון: "לסוברים שצריך להיות ראוי לאכילה ודאי שאין ראוי להדליק בזה". אמנם דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שסבר שיש להדר בשמן הראוי לאכילה ואף על פי כן מובא בשמו בספר נר חנוכה (להגאון ר"ד ספטימוס שליט"א) שאפשר להדליק כשהיה מתחת למיטה.

ויעוין עוד בשמירת הגוף והנפש שם שהביא מהבן איש חי לאסור דווקא אם השמן הוא ראוי לאכילה שאז יש לאוסרו משום הקריבהו נא לפחתך, מה שאין כן כשהשמן הוא מר שלא ראוי לאכילה (כמו שמן למאור כיום) שאין בזה חיסרון ולכאורה לפי זה גם בלולב אין לחשוש.

פי דין כיוון שאי אפשר לאוכלו יש אומרים שאין זה לכס. (ויעוין שם מה שצ"ע בזה).

ושם בעמוד פ"ה שאל למרן זצ"ל על כך, הרי בדרך אמונה בצה"ל פרק ה' מתרומות סעיף קטן י"ט וכן בטעמא דקרא כתב בשם החזון איש שהתיר מעיקר הדין לאכול אוכלין ששהו מתחת למיטה, ואם כן למה לא יוצא באתרוג כזה. והשיב בזה, "הרי הגר"א מחמיר".

ובספר שערי ציון גם כן שאל על מעשה זה למרן זצ"ל ממה שכתב להתיר לעשותו תרומה על מקום אחר ומאי שנא תרומה מאתרוג, ואמר מרן זצ"ל דבאתרוג מחמירים. והחילוק הוא דבתרומה הוא לא צריך לצאת ידי תרומה, רק צריך לקיים את המצווה להפריש תרומה, אבל באתרוג הוא צריך לצאת ידי חובת המצווה. עוד שאל למרן זצוק"ל למה לא יחשב ראוי לאכילה הרי החזון איש התיר לתתם לאחרים. ואמר מרן זצוק"ל שהחזון איש אמר להודיע לאותם אנשים שנותנים להם שזה היה תחת המיטה, ואם הם רוצים להקל שיקלו, מכיוון שעל פי דין רוב הפוסקים מקילים.

ושוב שאל למרן זצוק"ל אם כן אמאי לא יחשב ראוי לאכילה ואמר מרן זצוק"ל שזה נקרא ראוי לאכילה, אבל לאלו שמחמירים יש מקום לחשוש, אבל אם רוצים להקל יש מקום להקל מכיוון שרוב הפוסקים מתירים. עוד שאל למרן זצוק"ל האם אותו אדם שהניח אתרוג מתחת המיטה ישן גם כן על מיטה זו או שרק הניח המיטה ולא ישן ובכל זאת החמיר מרן הקהילות יעקב. ואמר מרן זצוק"ל שלא זוכר מה היה בעובדה זו, אבל יש מחלוקת האם נאסר גם באופן שלא ישנו על המיטה ויש מחמירים ואצלם החמירו אפילו כשלא ישנו עד כאן דבריו.

י. והנה בהא דהבאנו לעיל שמרן הקהילות יעקב זצוק"ל אמר סברא להקל בשנה שחל בשבת שאין חיסרון של לכם יש לציין את מה שכתב בארחות רבנו שם בקטע קודם בזה הלשון: אלול תשל"ב אמר לי מו"ר (שליט"א) [זצוק"ל] שאחד הביא לו אתרוגים מעושרים אבל הוא מעשרם עוד הפעם.

והוסיף מו"ר דשאלת לכם אין השנה (יום א' דסוכות יוצא בשבת) אמרתי למו"ר הלא משיח יכול לבוא וגם ביום א' דסוכות נצטרך לכם ענה לי לא חיישינן להא. (איני זוכר בדיוק לשון קודשו ואפשר שאמר לי הלא כמחשבותינו שלא יבוא עד אז). והוסיף מו"ר שגם כאן יש לומר שתקנתן קלקלתן מוזכר בגמרא סנהדרין (דף כ"ב עמוד ב') לעניין איסור שתיית יין לכהנים בזמן הזה (עיין שם בפירוש רש"י דלא חיישינן שמא ייבנה פתאום בית המקדש).

ואחר כך אמר לי מו"ר כדבר פשוט לעניין נקב באתרוג הלא השנה חסר כשר. ואמרתי למו"ר שאומרים בשם הגאון הקדוש מהרי"ל דיסקין זצוק"ל שאמר לקנות אתרוגים הכשרים ליום א' גם כשחל ביום א' בשבת משום שמא ייבנה המקדש ואמר לי מו"ר כשיבוא משיח יהיו גם אתרוגים כשרים.

יא. ובהא שמבואר כאן בדברי הקהילות יעקב כדבר פשוט שנקב כשר בשנה זו כיוון שחסר כשר יעוין בקונטרס הזיכרונות סימן ל"א אות ל"ג שמרן זצוק"ל כותב ר' משה דייטש ז"ל העיד שנפל לו עוקץ באתרוג בחול המועד ואמר לו מרן שלא יברך עליו". ומציין מרן

זצוק"ל למשנה ברורה סימן תרמ"ט ס"ק ו' ובהערות שם כתבו שזו טעות סופר וצריך לומר סעיף קטן ל"ו ששם המשנה ברורה אומר לעניין ניטל פטמתו שיש להחמיר לא ליטול כשאפשר למצוא אחר רק משום שיש הסוברים שהוא פסול מטעם שאינו הדר. אבל הסוברים שפסולו מטעם חסר אין צריך להקפיד בכך משום שחסר כשר כל שבעה. עוד ציין מרן זצוק"ל לרמ"א שם סעיף ה' שמכשיר באתרוג שניטל עוקצו.

והוסיף מרן זצוק"ל ומכל מקום כתב בביכורי יעקב דלכתחילה אין ראוי לצאת בזה ידי חובתו והיינו שהביכורי יעקב סימן תרמ"ט סעיף קטן ל"ט דן אם לכתחילה ראוי לצאת באתרוג חסר וציין למה שכתב בערוך לנר (סוכה ל"ו ע"ב) שאף שאתרוג חסר כשר כל ימי החג מכל מקום למצווה ודאי ראוי ליטול שלם ולא חסר כמו שמצינו בברכת הנהנין שיש להעדיף לברך על דבר שלם.

עוד ציין מרן זצוק"ל לתמים דעים להראב"ד שמבואר בסימן רל"ג שכל הפסולים שהכשירו חכמים ביום השני ופסולים ביום ראשון אם מוצא שלמים יש לו ליקח שלמים אף בשני משום זה קלי ואנוהו. וכן ציין למגן אבות למאירי (עמוד קמ"ד אות קמ"ו וכן הוא במאירי בסוכה ל"ו ע"ב) שאם יכול לצאת ידי חובתו בשלם אין זה הידור מצווה לצאת באתרוג חסר. אמנם לכאורה כל זה אין שייך לנידון של רוח רעה שיהיה בזה איזה חיסרון וכנ"ל שמרן זצוק"ל לא חשש בתרומות להקריבהו נא לפחתך.

סימן ט'

בענין לכבד אביו או הרב באתרוג המהודר

שבשולחנו, כיסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבכסיו, וכן הוא אומר "כל חלב לה".

יעוין עוד שם בעמוד 367 ובהערה 8, שכן כתוב: רבנו סיפר כי למחרת יום הכיפורים תש"ח הבחין החזון איש באתרוג מהודר ממש על העץ, אבל כאשר קטפו מחוסר ידיעתו וניסיונו נתלש הפרי ללא העוקץ שנותר על העץ. החזון איש בשמעו זאת הצטער עד למאוד, אך לבסוף מצא החזון איש אתרוג נוסף נקי ומהודר אבל היה קטן יותר.

והנה משם אין להביא ראיה שרבי מיכל יהודה נתן את האתרוג היותר מהודר לחזון איש, כי ייתכן שזה כבר היה אחרי שרבי מיכל יהודה לקח אתרוגים בשבילו. אבל מהמעשה של רבי רפאל ברוך טולידאנו יש לדון, שהרי שני אתרוגים אלו היו מיועדים לעצמו, ואף על פי כן נתן את האפשרות לרבי רפאל ברוך טולידאנו משום כבוד התורה.

ב. ובאמת בשאלת רב כרך ב' עמוד פ' שאל למרן זצוק"ל באדם שקנה שני אתרוגים, אחד לעצמו ואחד כדי לשלחו לאביו, ושניהם מהודרים מעיקר הדין, אך האחד הוא יותר יפה, האם ישתמש ביותר יפה או יהדר במצוות כיבוד אב ואם לשלוח לאביו היותר יפה שהרי מצוות כיבוד אב ואם יקיים קודם, כששולח לאביו קודם החג, ומצוות נטילת לולב יקיים באחרונה, אם כן יהדר בכיבוד אב ואם שמזדמן לו קודם.

א. הנה בספר רבי מיכל יהודה חלק א' עמוד 379 תחת הכותרת "כל חלב לה" מסופר בזה הלשון: רבי רפאל ברוך טולידאנו שהתגורר בסמיכות לבית רבנו, רגיל היה לקבל בכל שנה אתרוג שנשלח אליו ממרוקו, עליו היה מברך. באחת השנים בושש האתרוג מלבוא, והנה החג מתקרב ואתרוג אין. בלית ברירה עלה ופנה לבית רבנו לבקש לו אתרוג. היה זה כבר ערב החג, כל האתרוגים הנאים והמהודרים כבר נרכשו ונלקחו, אך רבנו חרד לכבודו של אותו גאון וצדיק, ובמאור פנים מגיש לפניו תכף ומיד שני אתרוגים מהודרים בניקיונם ונאים בגידולם, ואומר: "הנה נותרו שני אתרוגים, וכבוד תורתו יכול לבחור לו אחד משניהם כאוות נפשו". היו אלה שני האתרוגים של רבנו ושל בנו רבי משה דוד, שנבחרו בקפידה בחיפוש וביורור מתוך מאות האתרוגים.

בהערה שם צוין למה שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות איסורי מזבח הלכה י"ד:

ומאחר שכולן כשרים למנחות למה נמנו כדי לידע יפה שאין למעלה ממנו והשוה והפחות. שהרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה "והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו". והוא הדין לכל דבר שהוא לשם הקל הטוב שיהיה מן הנאה הטוב. אם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק

השיב על כך מרן זצוק"ל, עיין שערי תשובה סימן תרנ"ח סעיף קטן ד' בשם שיירי כנסת הגדולה. שוב נשאל מרן זצוק"ל: הרב שליט"א השיב לי על השאלה במי שיש לו שני אתרוגים וצריך לשלוח אחד מהם לאביו ומסתפק אם לשלוח לו היותר מהודר או יקחהו לעצמו, שעין בשערי תשובה בשם שיירי כנסת הגדולה. וצריך עיון, דהוא דיבר במי שיש לו רק אתרוג אחד ואז ברור שיקחהו לעצמו.

והשערי תשובה בתוך דבריו ציין למה שכתב בשערי תשובה סימן תפ"ב בשם איגרת שמואל, וגם שם מיירי שאם יכבד לחברו לא יהיה לו לעצמו. אך אכתי מה הדין אם בכל אופן לא יחסר לעצמו אלא שיהיה לו פחות מהודר השיב על כך מרן זצוק"ל: גם שם מיירי במהודר יותר.

ג. והנה בהערה שם מביא מה שכתב לו מרן הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, שנאמר בסוכה דף מ"א עמוד ב' מעשה ברבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהיו באים בספינה ולא היה לולם אלא לרבן גמליאל בלבד שלקחו באלף זוז.

ובגמרא איתא: למה לי למימר שלקחו באלף זוז להודיעך כמה מצוות חביבות עליהן. והקשה הבן יהודע: "עליהן" משמע על כולם, ולכאורה לא משמע מהכא עניין זה של חיוב מצוות אלא על רבן גמליאל ולא על רבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא, דהם לא היה להם משלהם אלא לקחו מרבן גמליאל. ונראה לומר דבאמת מדיעה זו שהודיע לנו התנא שלקחו באלף זוז, יצא לנו חיוב מצוות אצל רבן גמליאל.

ועוד למדנו מזה התנצלות על שלושת התנאים שעמו, שלא יאמר אדם אין המצוות

חביבות עליהן והראיה שלא קנו לולם מכיסם אלא פטרו עצמם בשל רבן גמליאל. לכן הודיע לנו שקנאו באלף זוז, ומזה אנו יודעים שלא היה נמצא אלא לולם אחד, שאם נמצא עוד שניים ושלושה לא היה יכול זה בעל הולם למוכרו באלף זוז. על כן מן הערך הגדול הזה נדע שלא היה עוד אחר.

והשתא ממילא לא יבוא אדם לומר על שלושה הרועים הקדושים הנזכרים שלא היו המצוות חביבות עליהן ולכן לא קנו משלהם, דבאמת לא היה אלא רק אחד, ובדין הוא שיקחהו הנשיא, עד כאן לשונו. ומשמע מהבן יהודע שאף במצוות יש לכבד את הנשיאים ולא אמרינן בזה חיין קודמים. אלא שיעוין בשערי תשובה סימן תרנ"ח סעיף קטן י"ב שכתב וזה לשונו: לולם אחד קנאו גביר אחד לרב החסיד מהר"ר דוד הכהן, ואביו של שירי כנסת הגדולה העלוהו בדמים וקנאו לעצמו, ואמרו לו שלא היה לו לעשות כן מפני כבודו. והשיב: הרב החסיד גדול כבודו, אך במצוות השם אין חולקים כבוד לרב, דיותר קרוב אדם אצל עצמו לעשות מצווה שציווה הקדוש ברוך הוא משום אדם, ושבתוהו על התשובה הזאת, עד כאן לשונו.

ונראה שדברי הבן יהודע אינם סותרים את דברי השערי תשובה, שדברי השערי תשובה אמורים באופן שהנידון הוא מי יזכה במצווה ומי יתבטל ממנה לגמרי, וכגון בעובדא דרבי דוד הכהן שייטכן שרבי דוד הלך לדרכו ואלו שנשארו לא היה להם כלל אתרוג, או שהיה לרבי דוד אתרוג יפה ומהודר ולשאר נשאר אתרוג כשר אך כלל וכלל לא מהודר.

בזה אמר אביו של השירי כנסת הגדולה שאדם קרוב לעצמו וצריך להתאמץ לתקן את נשמתו. מה שאין כן במעשה דרבן גמליאל

שליט"א מבואר שלא אומרים יש לציין לדרך שיחה חלק א' עמוד רצ"ד, ששם כתוב בזה הלשון, סיפר הגאון רבי אריה לוי' זצ"ל, כי בחג סוכות אחד ראה הרב מטפליק זצ"ל יהודי תלמיד חכם גדול שהיה עני מרוד שהגיע לבית הכנסת עם אתרוג יפה ומהודר ביותר.

הרב מטפליק ניגש אל אותו תלמיד חכם ושאלו, שמלה קנית לאשתך הרבנית לכבוד החג? הרי זו מצוות עשה מן התורה, והיא לא יכולה לצאת בזה על ידי שמלה של חברתה, ואילו אתה יכול לקנות אתרוג פשוט ולצאת בדין "הדר" עם אתרוג של חברך. אמר על כך מרן זצוק"ל, יכולה האישה למחול על הבגד, מה גם שלבגדי צבעונין אין שיעור, ובקונה לה דבר מה יוצא ידי חובה אם האישה שמחה בו, מה שאין כן אתרוג שכל דרגת הידור יתירה הוי טפי יותר קיום מצווה בהידור. ולפי זה לכא' יש לומר שגם בזה נאמר חייך קודמין בכל דרגת הידור, ויל"ע.

ה. והנה באמת נשאל עוד מרן זצוק"ל בשאלת רב שם, יש נוהגים בחינוך הבית לכבד את האב בקביעת המזוזה והברכה, האם זה נכון דלכאורה מצווה בו יותר מבשלוcho, ורק אם אביו ייפגע יכבדנו.

והשיב נכון. ובספר דעת נוטה (עמוד שפ"ח), תשובה תע"ח, גם כן נשאל, בזה הלשון, האם יכול לכבד בקביעת המזוזה את אביו או את רבו האם יש לומר דכיוון שהוא מצווה בכבודם, הוא מקיים על ידי זה מצווה דאורייתא, עדיף טפי לכבדם אף על ידי זה אין המצווה נעשית בגופו כי אם על ידי שלוחו והשיב מרן זצוק"ל, מזוזה מצווה על בעל הבית שיעשה, ואל ייתן לאחרים, דמצווה בו יותר מבשלוcho.

שברור שמי שיזכה באתרוג יתנהו לכל הנמצאים במתנה על מנת להחזיר וכולם יזכו במצווה המהודרת, אלא שהנידון היה מי יהיה בעל האתרוג האמיתי ומי יזכה בו רק על מנת לקיים את המצווה, יש סברה שהנשיא יהיה הבעלים והוא יקנה לכולם במתנה על מנת להחזיר. ומאחר והמותרים לטובת הנשיא לא יאבדו את המצווה אלא יקיימו אותה במתנה על מנת להחזיר, אין בזה משום ויתור על המצווה ומותר ואף מצווה לעשות כן.

ונראה דהוא הדין בענייננו, שאם יש לו שני אתרוגים, אחד כשר וגם מהודר אלא שהשני יפה יותר, בזה לא שייך לומר חייך קודמים וייתן את היפה לאביו, כי גם מצוות כיבוד אב דאורייתא היא, ויכול לקיים שניהם, לקחת לעצמו אתרוג מהודר ואת המהודר יותר יקנה לאביו כדי לקיים בזה מצוות כיבוד אב.

ובדבר סברתו היפה נדהיינו שמצוות כיבוד אב עומדת לפני עתה והיא הראשונה מבין שניהם, ומצוות נטילת לולב שרק מקיימים בסוכות אינה קודמת לכיבוד אב שקיומה היא מיד בשעת המשלוח, יש לדון, שהרי אם לא יקנה אתרוג לפני יום טוב לא יוכל לומר ביום טוב אני אנוס כי כעת אין לי אתרוג ואני לא יכול להשיג, אלא נחשב כפושע גמור על כך שלא קנה לפני סוכות אתרוג לעצמו.

ואם חייב לקנות לעצמו, הרי מצוותו הפרטית ומצוות כיבוד אב שווים בזמן ואת שניהם חייב לקיים כעת. ובפרט לפי הר"ן המובא בבבא מציעא דף ד' שההולך לאב נחשב כבר כעת כמקיים המצווה, ע"כ ממרן הגר"ז שליט"א.

ד. ובאמת בעניין דרגת הידור, האם גם בזה נאמר שיש חייך קודמין שממרן הגר"ז

יבחר המהודר, אמר לי שאין לי רשות לזה לוותר על המצווה ושאלה לעצמי המהודר בעיניי, והוסיף כי אתה מצווה כמוני¹.

ז. והנה בעניין מה שאמר מרן זצוק"ל שהיה מברך על האתרוג של אביו, יש לציין למה שכתב ב"אורחות רבנו" חלק ב' עמוד רע"ז, ששם מוכח עד כמה היה נחשב שהאתרוג עדיין שייך גם כן למרן זצוק"ל. דשם כתוב, שהיה מעשה שהגאון רבי אברהם הורביץ זצ"ל הביא למרן הקהילות יעקב זצ"ל בשנת השמיטה תשל"ד אתרוג ספק רבעי או משנה חמישית, ושכח לפדותו, ובליל יום טוב נזכר, והיה ער לפנות בוקר כדי למצוא תקנה איך לפדותו ביום טוב, ואמר לו הסטייפלר שאף שהיו לו כמה צדדים לעשות ספק ספיקא כדי לפדותו, כגון לצרף את השיטה שבשיעית לא נוהג רבעי, מכל מקום אמר לו שלאחר חיפוש בספר "חזון איש" היסס אם לפדות, ולפנות בוקר בא בנו הגר"ח שליט"א ואמר לאביו שעשה תנאי גם על פדיון רבעי, אבל לא מהני התנאי למתנה שקיבל בשבת וביום טוב, מכל מקום אמר מרן הקהילות יעקב זצ"ל שיכול לפדות מטעם דבנו הוה כבן ביתו, שמבואר שבן בית יכול לעשר את הפירות של בעל הבית, וגם בנו הגר"ח בנוגע לאתרוגים נקרא בן בית כי עושה בהם כבתוך שלו.

ח. והנה בשנה שיוצא יום טוב ראשון בשבת יש לדון שאולי במקרה כזה יש להעדיף מצוות כיבוד אב דאורייתא, מנטילת לולב דרבנן, וכעין זה איתא בקונטרס "מים חיים" על חנוכה עמוד י"ח, שכתב הגאון רבי יהודה דינר שליט"א, דאדם שיש לו אבא שאינו יכול להדליק את הנרות בעצמו, האם ילך אליו בזמן ההדלקה כדי להדליק

בהערה שם 610 כותב הגאון רבי יואל מכלב שליט"א, שמעתי מרבינו דאף אמנם דשייך זה אף שבא לכבד את אביו, דיש לומר דאינו מחויב דחיך קודמין, מכל מקום אם רוצה יכול לכבד לאביו, והכל לפי העניין, דאם מרגיש שאביו יכול להיעלב, יכבד אותו לקבוע. והוא מציין שם לדרך שיחה (חלק א' עמוד רפ"ז), שנשאל רבינו בדבר זה, האם צריך הבן ליתן את האתרוג המהודר יותר לאביו, על פי המבואר בשערי תשובה ובביכורי יעקב בסימן תרנ"ו סוף סעיף קטן ט"ז, והשיב, אני לא נהגתי כן, ונתתי את המהודר יותר לאבא זצ"ל, כי בלאו הכי בירכתי על של אבא זכרוננו לברכה.

ומוסיף הגר"י מקלב ששמע עוד מרבינו, דגם אם אינו מברך על של אביו, מכל מקום אם ירצה יכול לכבד את אביו וליתן לו את המהודר יותר אף שאינו מחויב בזה. וגם בזה הכל לפי העניין, שאם יראה שמרגיש אביו בדבר ויכול להיעלב מזה, ייתן לו את המהודר יותר.

ו. והנה במה שמבואר מדברי מרן זצוק"ל שהעניין של חייך קודמין, שהוא קודם לאביו, זה רק אם הוא רוצה, אבל אם רוצה לתת לאביו יכול, לכאורה מרן הגר"י מבריסק זצוק"ל לא סבר כן, דבספר "עובדות והנהגות לבית בריסק" חלק ב' עמוד צ"ד כתוב בזה הלשון: ראיתי בכתביו של גאון אחד שליט"א ממקורבי מרן הגר"י זצ"ל, "פעם שלחו לי שני אתרוגים מרוקאים, אחד עבורי ואחד עביר מרן הגר"י זצ"ל, והלה כתב לי שאברור לעצמי והשני אתן למרן זצ"ל, ואחד היה מהודר מאוד והשני פחות, והבאתי שניהם למרן הגר"י זצ"ל שיבחר לו, ושאל אותי מה כתב השולח, אמרתי לו מה שכתב כנ"ל, אולם הוספתי שרצוני שמרן

¹ יעוין בזה עוד מה שכתב בספר "שומר אמת".

אומנם אם יכול לקיים על ידי שליח ייתכן דכהאי גוונא עדיף על ידי שליח, כמו שמובא שם ממרן הגאון רבי ניסים קרליץ זצ"ל, יעוין שם. אך מרן הגר"ק זצוק"ל אמר שיש להדליק קודם את של אביו, משום דכיבוד אב דאורייתא, ויש לקיים קודם מצווה דאורייתא לפני הידור מצווה דרבנן.

עבור אביו ואחר כך יחזור לביתו מאוחר ויצא בדיעבד בהדלקה, או שקודם ידליק בביתו בזמן ואחר כך ילך לאביו לעשות הדלקה מאוחרת, אמר על כך מרן הגר"א י"ל שטיינמן זצוק"ל שחייך קודמין, והיינו דכיוון דקיימא לן כיבוד אב משלו, ואין הבן צריך להפסיד מממונו, כמו כן לא צריך להפסיד הדלקת נר חנוכה ולהדליק בזמן דיעבד.

